

Drs. C.J.M. Spierings

No. 2.162

**HET PERSONEELSBESTAND IN DE GROENE SECTOR
IN 1980 EN 1985**

EVALUATIE VAN DE ONTWIKKELING 1975 - 1980
EN EEN PROGNOSE TOT 1985

December 1982

SIGN: L26-2.162
EX. NO: B
MLV:

Landbouw-Economisch Instituut

Afdeling Structuuronderzoek

182546

REFERAAT

HET PERSONEELSBESTAND IN DE GROENE SECTOR IN 1980 EN 1985
Evaluatie van de ontwikkeling 1975-1980 en een prognose tot 1985
Spierings, C.J.M.
Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1982
65 pag., tab., schema's

Tussen 1975 en 1980 nam de oppervlakte natuurterreinen en beplantingen toe en bleef de oppervlakte bossen vrijwel gelijk. De uitbreiding van de oppervlakte beplantingen leidde er, ondanks een vermindering van het aantal werkers per ha, toe dat het aantal arbeidsplaatsen bij gemeenten en bij hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven aanzienlijk steeg. Aan een groot aantal schoolverlaters met een op deze sector gerichte opleiding werd aldus werk geboden.

In 1975 nam men aan dat na 1980 het areaal groen en de werkgelegenheid in de groene sector vertraagd zouden toenemen. Inmiddels verwacht men als gevolg van de budgettaire problemen bij de overheid slechts een beperkte toename van de oppervlakte bossen en natuurterreinen. Door de voortgaande daling van het aantal werkers per ha, gekoppeld aan de naar verwachting geringe uitbreiding van de oppervlakte beplantingen, zal het aantal arbeidsplaatsen bij gemeenten en hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven vermoedelijk zelfs teruglopen. Hoeveel schoolverlaters in deze sector werk kunnen vinden, hangt af van de middelen die de overheid ter beschikking stelt en van het daarbij te voeren personeelsbeleid.

Tegenover de afnemende vraag naar personeel in de groene sector staat een nog steeds groeiend aanbod van leerlingen van agrarische scholen, die opleidingen verzorgen voor een beroep in deze sector.

Werkgelegenheid/Personeelsbestand/Arbeidsmarkt/Arbeidsplaatsen/
Schoolverlaters/Agrarische scholen/Groene sector/Bossen/Natuur-
terreinen/Beplantingen/Groenvoorzieningen/Nederland

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	5
BEGRIPPEN	7
1. HET ONDERZOEK	9
1.1 Doel van het onderzoek	9
1.2 Evaluatie en prognose	10
1.3 Uitvoering en opzet van het onderzoek	13
2. DE GROENE SECTOR 1975-1980: OPPERVLAKTE, WERKZAAM- HEDEN EN WERKACHTERSTAND	15
2.1 Oppervlakte bossen, natuurterreinen en beplan- tingen	15
2.2 Uitvoering van de werkzaamheden	17
2.3 Werkachterstand	19
2.4 Conclusies	21
3. WERKGELEGENHEID EN PERSONEELSBESTAND IN DE GROENE SECTOR 1975-1980	22
3.1 Ontwikkeling van de werkgelegenheid	22
3.2 Het personeelsbestand	25
3.3 Conclusies	31
4. GESCHATTE WERKGELEGENHEID IN DE GROENE SECTOR IN 1985	34
4.1 Werkgelegenheid in bossen en natuurterreinen	34
4.2 Werkgelegenheid in beplantingen	37
4.3 Conclusies	41
5. ONTWIKKELING VAN HET PERSONEELSBESTAND IN DE GROENE SECTOR TOT 1985	43
5.1 Uittreding	43
5.2 Toetreding	45
5.3 Conclusies	51
SAMENVATTING	53
SLOTBESCHOUWING	57
BIJLAGEN:	63
1. Vragenlijst (in verkorte vorm)	63
2. Litteratuur	64

Woord vooraf

In 1975 is een onderzoek uitgevoerd naar het personeelsbestand bij eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen, inlands rondhouthandelaren, gemeenten, hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven. De reden daarvan was dat er onvoldoende gegevens over de werkgelegenheid in de groene sector - bossen, natuurterreinen en beplantingen - beschikbaar waren voor de planning van de capaciteit van de verschillende opleidingen, de beroepskeuzevoorlichting en het arbeidsmarktbeleid.

In 1981 is het onderzoek herhaald, mede op verzoek van de destijds ingestelde begeleidingscommissie. De bedoeling was de werkgelegenheid en de plaatsingskansen voor schoolverlaters van agrarische scholen voor de groene sector tussen 1975 en 1980 na te gaan. Tevens diende een prognose te worden opgesteld over de vraag naar en het aanbod van personeel voor deze sector tot 1985.

Het LEI is alle betrokkenen erkentelijk voor hun bijdrage aan het onderzoek. De analyse en verslaggeving was in handen van drs. C.J.M. Spierings van de afdeling Structuuronderzoek.

Den Haag, december 1982

De Directeur,

J. de Veer

Begrippen

Groene sector	Bossen, natuurterreinen en beplantingen.
Bossen	Houtopstanden welke deel uitmaken van bij het Bosschap geregistreeerde bosbouwondernemingen, welke met inbegrip van rijbeplantingen 5 ha en groter zijn.
Natuurterreinen	Niet-beboste natuurlijke of half-natuurlijke terreinen, welke van belang zijn vanuit een oogpunt van natuur- en landschapsschoon of hun natuurwetenschappelijke betekenis. Daaronder vallen onder meer heideterreinen, vennen, hoog- en laagvenen, zandverstuivingen, blauwgraslanden, weidevogelgebieden.
Beplantingen	Parken, plantsoenen en ruimten ten behoeve van de openluchtrecreatie voor zover voorzien van groenelementen, zoals sportvelden, zwembaden, recreatieruimten en -terreinen e.d.
Beheerseenheid	Complex bossen en/of natuurterreinen welke als een eenheid worden beschouwd.
Personeelsbestand	Het aantal personen - bedrijfsleiders, werkleiders, uitvoerend personeel en "overig" personeel - dat in de groene sector werkt.
Bedrijfsleiding	Personen belast met of betrokken bij de algemene leiding of planning, zoals (adjunct- of plaatsvervangend) directeur, (adjunct-)inspecteur, houtvester, consultant, algemeen of provinciaal medewerker, districtsambtenaar of -beheerder, (assistent-)rentmeester, sectie- of rayonchef, wijk- of blokhoofd, bedrijfshoofd, (mede-)firmant, bedrijfsleider, rayonleider e.d.
Werkleiding	Personen belast met leiding en toezicht bij de uitvoering van werkzaamheden, zoals (bos-)opzichter, boswachter, bosbaas, reservaatopzichter, chef, werkmeester, e.d.
Uitvoerend personeel	Personen belast met de uitvoering van werkzaamheden. Deze groep is onder te verdelen in regelmatig en niet-regelmatig werkzaam uitvoerend personeel.

Regelmatig werkzaam ("vast") uitvoerend personeel	Personen die ongeacht de duur van de wekelijkse arbeidstijd het gehele jaar elke week werkzaamheden verrichten.
Niet-regelmatig werkzaam ("los") uitvoerend personeel	Personen die niet elke week het gehele jaar door werkzaamheden verrichten, zoals seizoenkrachten, part-timers.
A.W.-verband	Aanvullende Werkgelegenheid. In de non-profitsector kunnen materiaal-intensieve, matig arbeidsintensieve en arbeidsintensieve (E-objecten) worden gesubsidieerd. Het gemaakte onderscheid houdt verband met de wijze waarop de subsidie wordt berekend.
E-regeling	Regeling voor tijdelijke bewerkstelling van personen die ten gevolge van hun leeftijd moeilijk volledig in het normale arbeidsproces zijn te plaatsen. Deze regeling is in 1979 vervallen.
W.V.M.	Werkgelegenheid Verruimende Maatregel, die per 1 januari 1979 de E-regeling verving. De W.V.-regeling staat open voor non-profit organisaties, die rechtspersoonlijkheid bezitten. De maatregel heeft tot doel zinvolle additionele werkgelegenheid te scheppen gedurende een bepaalde periode om werkzoekende werklozen (weer) in het arbeidsproces op te nemen.
W.S.W.	De Wet Sociale Werkvoorziening is op 1 januari 1969 in werking getreden. De wet wil aangepaste werkgelegenheid mogelijk maken voor personen, die - hoewel ze tot werken in staat zijn - er als gevolg van lichamelijke en/of geestelijke handicaps niet in slagen arbeid te verkrijgen. De arbeid dient zoveel mogelijk gericht te zijn op behoud, herstel of bevordering van de arbeidsgeschiktheid.
Overig personeel	Personen die belast zijn met voorlichting, rondleiding en toezicht, natuurbescherming, technische bediening of onderhoud, jacht e.d.
Werktuigen- en machinepark	Gereedschap, werktuigen en machines ten behoeve van vervoer, grondbewerking, planten en zaaien, onderhoud en houtoogst.
Werkgelegenheid	Het geheel van mogelijkheden om arbeidskrachten te werk te stellen.
Arbeidsdichtheid	Het gemiddeld aantal personen per oppervlakte-eenheid.

1. Het onderzoek

1.1 Doel van het onderzoek

De groene sector staat momenteel volop in de belangstelling. Er is sprake van verschillende functies, welke door de bossen, natuurterreinen en beplantingen worden vervuld, zoals instandhouding van flora en fauna, variatie in het landschap, recreatie, houtproductie e.d. Gezien de maatschappelijke ontwikkelingen neemt bovendien de groenvoorziening en de verzorging daarvan in het kader van de werkgelegenheid een belangrijke plaats in.

De instandhouding en verzorging van bepaalde delen van de groene sector, zoals parken en plantsoenen, vraagt relatief veel arbeid. Tegenover de hiermee gepaard gaande kosten staan geen financiële inkomsten, zoals dat bij de bossen in de vorm van houtopbrengsten wel min of meer het geval is. In de bosbouw doet zich echter het probleem voor dat de houtprijzen achterblijven bij de loon- en andere kostenstijgingen 1).

De groene sector is sterk dynamisch geworden. Een voortdurende confrontatie met wijzigingen in het werkpakket, nieuwe ontwikkelingen op het gebied van materialen, voortgaande rationalisatie en mechanisatie, moderne beheersaspecten e.d. is kenmerkend voor deze sector. Dat is van invloed geweest op de arbeidsbezetting. Bovendien is een deel van het werk, zoals dunning en velling van houtopstanden, aanleg en onderhoud van gras- en sportvelden, beplantingen e.d. door de eigenaren en beheerders in toenemende mate uitbesteed aan derden, b.v. houthandelaren, loonwerkers, aannemersbedrijven, hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven.

Rond 1975 is een onderzoek uitgevoerd naar het personeelsbestand in de groene sector. Het onderzoek vond in twee fasen plaats. In de eerste fase werden gegevens verzameld bij diverse categorieën die deel uitmaken van de groene sector 2), zoals eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen, inlands rondhouthandelaren, gemeenten, hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven. Verder werden gegevens verzameld bij werknemers van deze categorieën over toetreding tot de groene sector, opvattingen over het beroep, de neiging om ander werk te gaan doen e.d. Dit mede in verband met de in de tweede fase opgestelde prognose over de vraag naar en het aanbod van personeel in de groene sector. Voor deze prognose werden destijds tevens gegevens verzameld over de bestemming van oud-leerlingen en de plannen van de toenmalige leerlingen van agrarische scholen.

- 1) Berger, E.P., Bedrijfsuitkomsten in de Nederlandse particuliere bosbouw over 1980, Den Haag, 1982.
- 2) Daarover zijn afzonderlijke publikaties verschenen. Zie bijlage 2. Litteratuur.

Uit het onderzoek kwam o.m. naar voren dat tot 1975 de oppervlakte groen - vooral van beplantingen - is toegenomen en het machinepark is uitgebreid. Mede hierdoor was deze sector in ruime mate een bron van werkgelegenheid voor schoolverlaters van lagere, middelbare en hogere agrarische scholen. Dit leidde tot een snel groter wordend aanbod van schoolverlaters.

Na 1975 is de groei van de werkgelegenheid waarschijnlijk geringer geweest, o.m. als gevolg van een geringere uitbreiding van de oppervlakte, een daling van de arbeidsdichtheid onder invloed van mechanisatie en rationalisatie en het streven om de onderhoudskosten zo laag mogelijk te houden. In verband hiermee waren - als gevolg van het toenemende aanbod - de verwachtingen van verlaters van agrarische scholen niet onverdeeld gunstig 1). Door het grote aanbod van arbeidskrachten zou een verhoogde concurrentie op de arbeidsmarkt ontstaan, waardoor vooral laaggeschoolden minder gemakkelijk in de groene sector aan de slag zouden kunnen komen 2).

In 1981 is opnieuw een onderzoek verricht naar de werkgelegenheid in de groene sector. De bedoeling was de werkgelegenheid en de plaatsingskansen in de groene sector in de periode 1975-1980 te evalueren, en zondig de destijds opgestelde prognose bij te stellen. Daartoe dienden de volgende vragen te worden beantwoord:

1. Hoe verliep de ontwikkeling van het groenareaal tussen 1975 en 1980?
2. Hoe ontwikkelde zich de werkgelegenheid in de groene sector in deze periode?
3. Dient de destijds opgestelde prognose 1975-1980 te worden bijgesteld?
4. Hoe zal tot 1985 de vraag naar arbeidskrachten verlopen?
5. Welk aanbod van arbeidskrachten is er tot 1985 te verwachten?

Deze gegevens zijn van belang voor de in het onderzoek betrokken categorieën, de planning van de capaciteit van de verschillende opleidingen voor een beroep in de groene sector, het arbeidsmarktbeleid en de beroepskeuzevoorlichting.

1.2 Evaluatie en prognose

Voor een evaluatie van de ontwikkelingen in de periode 1975-1980 en een eventuele bijstelling van de prognose tot 1985 waren gegevens nodig over:

1. uitbreiding van de oppervlakte bossen, natuurterreinen en beplantingen;
2. de arbeidsdichtheid;
3. openvallende en nieuwe arbeidsplaatsen;

1) Spierings, C.J.M., Het personeelsbestand in de groene sector: een vooruitblik tot 1985, Den Haag, 1978, blz. 27-38.

2) Idem, blz. 49 e.v.

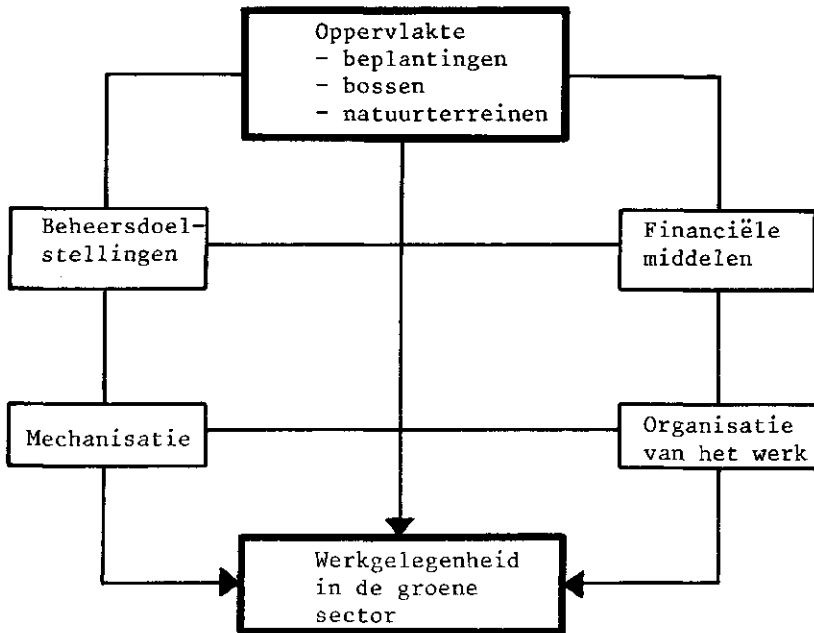
4. toetreding van verschillende categorieën personeel (schoolverlaters, los personeel e.d.);

5. veranderingen in de vraag naar en het aanbod van personeel.

De omvang van de werkgelegenheid in de groene sector wordt bepaald door het totale areaal bossen, natuurterreinen en beplantingen. Daarbij spelen de beheersdoelstellingen, zoals houtproductie, recreatie, verbetering en/of instandhouding van het natuurlijk milieu evenals de wijze van beheer een belangrijke rol. Van belang is ook de mate waarin menselijke arbeid wordt vervangen door werktuigen en machines, terwijl tevens de technische ontwikkelingen van invloed zijn.

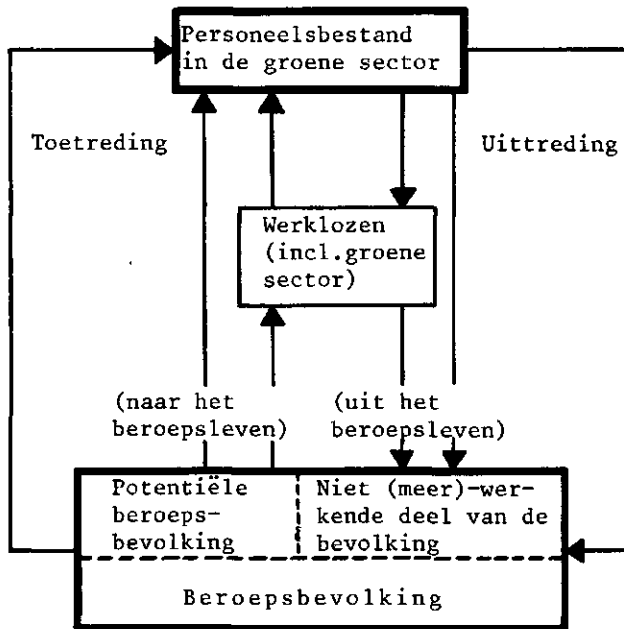
De werkgelegenheid in de groene sector hangt verder in sterke mate af van de financiële mogelijkheden. Daarvan zal weer een invloed uitgaan op de organisatie van de werkzaamheden en de erin optredende verschuivingen als gevolg van een toenemende uitbesteding van werk door eigenaren en beheerders aan hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven, houthandelaren, loonwerkers, aannemersbedrijven e.d.

Schema 1.1 Factoren die van invloed zijn op de werkgelegenheid in de groene sector

De factoren die de werkgelegenheid in de groene sector bepalen, hangen onderling nauw samen. Van invloed zijn ook de processen van uit- en toetreding tot deze sector. Bij de toetreding gaat het niet alleen om het aantal personen, maar ook om de kwaliteiten (opleiding en ervaring) van degenen die in de bossen, natuurterreinen en beplantingen gaan werken.

Schema 1.2 Toetreding tot en uittreding uit de groene sector

Het toekomstig personeelsbestand in de groene sector wordt mede beïnvloed door factoren als (vervroegde) pensionering, overlijden en arbeidsongeschiktheid, terwijl ook beroepsverandering waarbij men buiten de groene sector gaat werken van invloed is. Met het oog hierop is de vraag van belang of de op deze wijze vrijkomende arbeidsplaatsen worden vervuld. Dat geldt ook voor de te verwachten nieuwe arbeidsplaatsen door uitbreiding van de oppervlakte bossen, natuurterreinen en beplantingen. Hierbij gaat het niet alleen om de categorieën personeel die deze arbeidsplaatsen innemen, maar ook om de omvang van het te verwachten aanbod. Een belangrijke aanwijzing vormt het aantal gediplomeerde schoolverlaters van lagere, middelbare en hogere agrarische scholen (vakrichting aanleg en onderhoud, boomteelt, bosbouw e.d.) die in de groene sector willen werken. Te denken valt verder aan de in-

schakeling van los personeel en aan tewerkstelling volgens bepaalde regelingen (Werkgelegenheid Verruimende Maatregel, Sociale Werkvoorziening).

Voor het opstellen van de prognose is uitgegaan van de bij de enquête verzamelde gegevens. Verder kon worden geput uit cijfermateriaal van de Directie Landbouwonderwijs van het Ministerie van Landbouw en Visserij. Op basis van een aantal veronderstellingen, aangevuld met het oordeel van deskundigen, zijn enkele berekeningen uitgevoerd over de toekomstige omvang van het personeelsbestand in de groene sector. Daarbij is uitgegaan van mogelijke veranderingen in de vraag- en aanbodbepalende factoren, zoals technologische ontwikkelingen, veranderende beheersdoelstellingen, beschikbare financiële middelen, de ontwikkeling van het groenareaal, het personeelsbeleid ten aanzien van vrijkomende arbeidsplaatsen, de omvang en samenstelling van de categorie schoolverlaters, de invloed van sociale regelingen e.d.

1.3 Uitvoering en opzet van het onderzoek

Vanwege de onderlinge vergelijkbaarheid en continuïteit van de gegevens is het onderzoek op dezelfde categorieën gericht als in 1975. Gezien het tijdrovende karakter was het niet mogelijk om op dezelfde wijze (mondelijke enquêtes) te werk te gaan. Daarom zijn langs schriftelijke weg met een beperkt aantal vragen (zie bijlage 1. Vragenlijst) bedrijven, gemeenten, instanties e.d. benaderd. Op deze manier kon een indruk worden verkregen van de huidige situatie en van eventuele veranderingen in de aanvankelijk veronderstelde ontwikkelingen.

Het in 1981 uitgevoerde onderzoek is evenals destijds opgesplitst in vier categorieën:

1. Eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen met een oppervlakte bos - geregistreerd bij het Bosschap - van 100 of meer ha bos. In totaal zijn de gegevens verwerkt van 91 beheers-eenheden van het Staatsbosbeheer en van 116 van de ruim 170 particuliere eigenaren, provinciale landschapsstichtingen, gemeenten e.d.
2. Gemeenten met in hoofdzaak beplantingen, soms ook met bossen en/of natuurterreinen. Aan het onderzoek hebben 248 van de ruim 800 gemeenten meegewerkt.
3. Hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven (incl. cultuurmaatschappijen). Van 306 van de circa 1250 bedrijven zijn de gegevens verwerkt.
4. Inlands rondhouthandelaren die het hout in het bos verwerken. Er hebben 46 van de circa 200 bedrijven meegewerkt.

De in 1981 verzamelde gegevens zijn voor de diverse bij de groene sector behorende categorieën omgerekend naar totaal-Nederland. Dit mede tegen de achtergrond van de bij het vorige onderzoek verkregen informatie.

In hoofdstuk 2 wordt nagegaan hoe de oppervlakte bossen, natuurterreinen en beplantingen zich tussen 1975 en 1980 heeft ontwikkeld. Verder is aandacht geschonken aan het uitbesteden van werk aan derden, dat gevolgen kan hebben voor de werkgelegenheid voor de bij de groene sector betrokken categorieën.

De ontwikkeling van de werkgelegenheid i.c. het aantal nieuwe arbeidsplaatsen als gevolg van de toename van het groenareaal komt ter sprake in hoofdstuk 3. Daarna wordt ingegaan op de factoren uit- en toetreding, die naast de oppervlakte de vraag naar arbeidskrachten bepalen. Vervolgens wordt de feitelijke ontwikkeling tussen 1975 en 1980 van de diverse categorieën personeel bezien tegen de achtergrond van de destijds opgestelde prognose.

Tot 1985 is - mede op basis van de enquêteresultaten - een schatting van de werkgelegenheid gemaakt (hoofdstuk 4). Gelet op de moeilijke financiële situatie bij de overheid zijn enkele alternatieve berekeningen opgesteld.

In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de vraag naar en het aanbod van arbeidskrachten en de daarbij optredende moeilijkheden voor schoolverlaters op de arbeidsmarkt. Dit mede met het oog op de tewerkstelling van verschillende categorieën personeel (los personeel, Werkgelegenheid Verruimende Maatregel, Wet Sociale Werkvoorziening).

De studie wordt besloten met een beknopte samenvatting en een slotbeschouwing, waarin enkele kanttekeningen worden gemaakt over het specifieke karakter van de problematiek van de werkgelegenheid in de groene sector.

2. De groene sector 1975-1980:

oppervlakte, werkzaamheden en werkachterstand

2.1 Oppervlakte bossen, natuurterreinen en beplantingen

- Bossen

Volgens de CBS-Bodemstatistiek telde Nederland in 1980 circa 310.000 ha bos, dit is 8,4% van de totale landoppervlakte. Daarmee is Nederland één van de bosarmste landen van Europa. Van deze 310.000 ha is circa 215.000 ha opgaand bos (geregistreerd bij het Bosschap). Daarnaast kan circa 10.000 ha aan weg- en bermbeplantingen als opgaand bos worden beschouwd (200 bomen = 1 ha). Grote oppervlakten bos komen voor op de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug, in Het Gooi, Drenthe, Overijssel, Noord-Brabant en Limburg. Bosarm zijn het westen en noorden van het land.

Sinds 1975 is de bij het Bosschap geregistreerde oppervlakte bos vrijwel niet veranderd. Per eigenaarscategorie traden wel aanzienlijke verschuivingen op. Bij de particulieren nam het bosbezit sterk af, terwijl bij de rijksoverheid sprake was van een toename als gevolg van aankoop van particuliere bosbezittingen en door bosaanleg op terreinen die voorheen geen bos droegen. Ook het bosbezit bij particuliere natuurbeschermingsorganisaties nam toe. Overigens dient men te bedenken dat een deel van het bosareaal, namelijk bosbezittingen kleiner dan 5 ha, buiten de registratie van het Bosschap valt.

Bij het in 1975 uitgevoerde onderzoek kon uit de verwachtingen van de geënuquêteerden worden opgemaakt dat per saldo de oppervlakte bos gelijk zou blijven. Voor zover sprake zou zijn van verandering had dat betrekking op verschuivingen tussen de eigenaars- of beheerderscategorieën. De verwachtingen resulteerden in een toename van naar schatting 7.500 ha van de bij de rijksoverheid in beheer zijnde oppervlakte en een waarschijnlijk geachte afname van circa 10.500 ha bij de particuliere eigenaren.

Bij het in 1981 uitgevoerde onderzoek bleek de geregistreerde oppervlakte bos per saldo gelijk te zijn aan de situatie in 1975. Wel zijn er, zoals verwacht werd, aanzienlijke verschuivingen tussen de diverse eigenaarscategorieën opgetreden. Onder meer als gevolg van eigendomsoverdracht - aankoop van particuliere bezittingen - nam de oppervlakte bos bij de rijksoverheid toe, hoewel minder dan de geënuquêteerden destijds verwachtten. Bij de natuurbeschermingsorganisaties daarentegen was de toename groter dan men toen dacht. De afname van de oppervlakte bos bij de particuliere eigenaren heeft zich na 1975 - zij het enigszins vertraagd - voortgezet. In 1980 was nog een derde van de bij het Bosschap geregistreerde oppervlakte in handen van particuliere eigenaren tegen bijna de helft in 1970.

Tabel 2.1 Oppervlakte bos 1) (in ha) 1975-1980

Categorie	1975	1980	
		Verwachting vorige enquête	Feitelijke situatie
Rijksoverheid	72.250	79.700	78.900
Gemeenten, provincies en waterschappen	43.210	44.800	43.900
Natuurbeschermings- organisaties	17.260	18.800	24.100
Particulieren	82.580	72.000	69.700
Totaal	215.300	215.300	216.600

1) Uitgaande van bij het Bosschap geregistreeerde bosbezittingen van 5 en meer ha bos (excl. 10.000 ha rijbeplantingen).

- Natuurterreinen

Bij de in 1975 in het onderzoek betrokken eigenaren en beheerders ging het in totaal om 132.000 ha natuurterrein verdeeld over de verschillende eigenaarscategorieën. Op basis van de verwachtingen van de geënquêteerden zou deze oppervlakte tot 1980 toenemen tot 141.500 ha met een stijging van het areaal bij de rijksoverheid en de natuurbeschermingsorganisaties. Per saldo was de toename echter aanzienlijk groter dan was verondersteld. Dit was vooral het geval bij de rijksoverheid, die in 1980 bijna de helft van de oppervlakte natuurterrein in beheer had. De toename bij de natuurbeschermingsorganisaties was kleiner dan men destijds aannam. De grotere te beheren oppervlakte natuurterreinen vloeide vooral voort uit de omvorming van landbouwgrond of bos tot natuurterrein en ten dele uit de aankoop van particuliere bezittingen.

Tabel 2.2 Oppervlakte natuurterrein (in ha) 1975-1980

Categorie	1975	1980	
		Verwachting vorige enquête	Feitelijke situatie
Rijksoverheid	55.600	63.500	71.750
Gemeenten, provincies en waterschappen	12.700	13.000	13.450
Natuurbeschermings- organisaties	48.800	53.000	49.600
Particulieren	14.900	12.000	14.700
Totaal	132.000	141.500	149.500

- Beplantingen

In 1975 bedroeg de oppervlakte gemeentelijke beplantingen 50.700 ha. Het grootste deel daarvan kwam voor in grote gemeenten, waar meestal sprake was van meer dan 100 ha beplantingen per gemeente. Voor de periode 1975-1980 verwachtten de geënquêteerde gemeenten te zamen een uitbreiding met 10.000 ha, waarvan 6.500 ha in gemeenten met 20.000 en meer inwoners. Ook de kleinere gemeenten achtten een stijging waarschijnlijk.

Bij het in 1975 uitgevoerde onderzoek zijn twee berekeningen gemaakt: de ene berekening was gebaseerd op een door de geënquêteerde gemeenten verwachte uitbreiding met 10.000 ha. Bij de andere berekening is bij het onderzoek uitgegaan van een uitbreiding met 7.500 ha met het oog op de schaars wordende grond in de volle steden, de tendens tot vermindering van openbaar groen en een dalend gemeentelijk budget voor groenvoorzieningen.

In het vorig jaar uitgevoerde onderzoek bleek dat de door de geënquêteerden verwachte uitbreiding met 10.000 ha is gehaald. Daarmee kwam de oppervlakte gemeentelijke beplantingen in 1980 in totaal op ruim 61.000 ha. De uitbreiding heeft zich over de gehele linie voorgedaan, maar was bij de kleine gemeenten relatief sterker dan bij de grote gemeenten. Naar aantal hectares echter was de uitbreiding in het begin van de jaren zeventig het grootst bij gemeenten boven 20.000 inwoners. Daar tekende zich de laatste jaren echter een vertraging af. Dit in tegenstelling tot de ontwikkeling bij de kleine gemeenten waar de uitbreiding per saldo vrijwel gelijk bleef.

Tabel 2.3 Oppervlakte beplantingen (in ha) 1975-1980

Categorie	1975	1980	
		Verwachting vorige enquête	Feitelijke situatie
20.000 e.m. inwoners	32.170	38.815	37.445
10.000 - 20.000	8.195	10.330	10.490
Tot 10.000 inwoners	10.335	11.665	13.130
Totaal	50.700	60.810	61.065

2.2 Uitvoering van de werkzaamheden

- Bossen

Op een en hetzelfde bosbedrijf worden niet elk jaar de regelmatig terugkerende werkzaamheden verricht. Dit betreft met name de terreinvoorbereiding en de houtoogst. Verder hangt de omvang van de uit te voeren werkzaamheden wat betreft het bosonderhoud mede samen met de ten aanzien van het beheer gestelde doeleinden.

Gebleken is dat op de meeste bosbezittingen de werkzaamheden voor een deel worden uitgevoerd door personeel in dienst van de

eigenaren en beheerders en voor een deel worden uitbesteed aan houthandelaren, loonwerkers, aannemersbedrijven e.d. Het komt niet zo vaak voor dat alles door eigen personeel of alles door derden gebeurt.

Aanleg en onderhoud gebeuren doorgaans door eigen personeel, waarbij de uitbesteding aan derden de laatste tijd enigszins toeneemt. Het onderhoud maar in het bijzonder de dunning wordt in toenemende mate uitgevoerd door derden. De verkoop van hout op stam aan de houthandel nam sterk toe. Dit was vooral het geval op de grote beheerseenheden.

Over het algemeen was men in 1975 van mening dat de hoeveelheid door eigen personeel te verrichten werk zou verminderen en zou worden uitgevoerd door derden. Per eigenaarscategorie en grootte van de beheerseenheden waren er echter met betrekking tot de werkelijke ontwikkeling verschillen. Gebleken is dat bij de rijksoverheid i.c. bij het Staatsbosbeheer in toenemende mate werkzaamheden zijn uitbesteed aan derden. Een en ander overeenkomstig het destijds door de Commissie Kampfraath 1) opgestelde rapport waarin een dergelijk beleid werd aanbevolen. Ook bij de particuliere eigenaren en de natuurbeschermingsorganisaties vond over het geheel gezien enige verschuiving naar uitvoering van werk door derden plaats, vooral bij beheerseenheden beneden 500 ha.

Binnen de bosbouw is het afstoten van werk aan derden dus toegenomen. Daarnaast bleef het streven gericht op een verdergaande rationalisatie met een tendens naar grote(re) gezamenlijke werkpakketten. Een en ander ging gepaard met een betere benutting van het werktuigen- en machinepark en met het inzetten van machines met een grote(re) capaciteit. Verder zijn er ontwikkelingen op gang gekomen van samenwerkingsverbanden op het gebied van boswerk, verkoop van hout, aankoop van bosplantsoen e.d.

- Natuurterreinen

De in natuurterreinen uitgevoerde werkzaamheden lopen al naar gelang de aard en het soort terrein erg uiteen. Het betreft werkzaamheden als maaiwerk, onderhoud van wegen en waterlopen (incl. beschoeiingen), onderhoud van hekken, banken en afrasteringen e.d. Voor zover er werkzaamheden worden uitgevoerd, geschiedt dat op de kleine beheerseenheden vooral door eigen personeel. Op de grote beheerseenheden daarentegen wordt het werk ten dele door eigen personeel en ten dele door derden verricht. Evenals bij de bossen is er sprake van een toenemende mate van uitbesteding. Voor zover er werkzaamheden in overhoekjes, hakhout e.d. worden uitgevoerd, gebeurt het planten, onderhoud e.d. meestal met eigen personeel. Ook hier neemt de uitbesteding van werk aan derden geleidelijk toe.

1) Kampfraath, A.A., Commissie Onderzoek Terreinen Staatsbosbeheer, 1975, Austerlitz.

Tabel 2.4 Uitvoering van werkzaamheden in bossen en natuurterreinen 1975-1980
(in % van het totaal aantal beheerseenheden)

	Alle werk door eigen personeel		Meer dan de helft door eigen pers.		Meer dan de helft door derden		Alle werk door derden	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980	1975	1980
Bossen	31%	21%	37%	41%	16%	21%	16%	17%
Natuurterreinen	25%	19%	44%	43%	17%	21%	14%	17%

- Beplantingen

De werkzaamheden in gemeentelijke beplantingen worden uitgevoerd door gemeentepersoneel of door derden, d.w.z. door personeel van hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven, loonwerkers, aannemersbedrijven, werkvoorzieningsschappen e.d. Inschakeling van derden komt verhoudingsgewijs het meest voor bij de grote gemeenten. In de periode 1975-1980 hebben meer gemeenten, zowel grote als kleine, een deel van de aanleg en het onderhoud van grasvelden en houtopstanden aan derden uitbesteed.

Tabel 2.5 Uitvoering van werkzaamheden in gemeentelijke beplantingen 1975-1980
(in % van het totaal aantal gemeenten)

Inwonertal gemeenten	Alle werk door eigen personeel		Meer dan de helft door eigen pers.		Meer dan de helft door derden		Alle werk door derden	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980	1975	1980
20.000 e.m. inwoners	50%	36%	31%	38%	14%	21%	5%	5%
10.000-20.000	54%	35%	42%	54%	2%	9%	2%	2%
Tot 10.000 inw.	30%	17%	64%	70%	5%	12%	1%	1%

2.3 Werkachterstand

De bedrijfsuitkomsten in de Nederlandse particuliere bosbouw vertonen geen rooskleurig beeld 1). Doordat de houtopbrengsten geen gelijke tred hielden met de voortschrijdende loon- en andere kostenstijgingen is in de onderhoudswerkzaamheden achterstand ontstaan. Gebrek aan financiële middelen leidde er toe dat allerlei

1) Berger, E.P., Bedrijfsuitkomsten in de Nederlandse particuliere bosbouw over 1980, 1982, Den Haag.

noodzakelijke werkzaamheden in toenemende mate achterwege bleven. Achterstallig werk in de bossen kan betrekking hebben op het verjongen door planten of zaaien dan wel op natuurlijke verjonging, prunusbestrijding, het dunnen, snoeien en oogsten van eindopstanden, het verwijderen van grovedennenopslag op heideterreinen e.d.

Wat de natuurterreinen betreft, gaat het om werkzaamheden als het onderhouden van heideterreinen door branden, plaggen, maaien of begrazing, het open houden van water en moeras, het maaien en begrazen van hooiland, rietland e.d., het beplanten van duinen, etc.

Mede als gevolg van de Beschikking Bosbijdragen en Natuurbijdragen konden de prunusbestrijding en de onrendabele dunning voor een deel worden uitgebreid. De Beschikking Bijdragen Achterstallig Onderhoud Knotbomen maakte het mogelijk een gericht periodiek onderhoud te doen plaatsvinden.

De mogelijkheden om de werkachterstand te beperken met behulp van werkgelegenheidsbevorderende maatregelen zijn afgenomen. Om budgettaire redenen werden steeds minder A.W.-projecten uitgegeven. De E-regeling is per 1 januari 1979 opgegaan in de Werkgelegenheid Verruimende Maatregel. De W.V.-regeling is in principe toegankelijk voor de gehele bosbouw, maar door een beperkte feitelijke toewijzing is de werkingssfeer gedaald.

In een in 1978 door het LEI verricht onderzoek 1) bleek in veel bossen en natuurterreinen sprake te zijn van werkachterstand. Deze achterstand kwam naar verhouding meer voor bij particuliere eigenaren en natuurbeschermingsorganisaties dan bij de rijksoverheid. In de bossen kwamen met name het zuiveren en dunnen evenals de prunusbestrijding in het gedrang. De werkachterstand in natuurterreinen varieerde afhankelijk van de aard en de omvang van de terreinen. Het grootste deel van de werkachterstand had betrekking op heide en vennen in de vorm van het verwijderen van opslag, en een adequaat water- en maaibeheer. Bij de particuliere eigenaren kwam werkachterstand in bossen en natuurterreinen voor in vrijwel alle grootteklassen, terwijl bij de gemeenten maar meer nog bij de rijksoverheid en de natuurbeschermingsorganisaties daarvan overwegend sprake was op grote beheerseenheden.

Om een indruk te krijgen van de recente situatie is bij het nu uitgevoerde onderzoek - in globale zin - geïnformeerd naar een eventuele werkachterstand. Gebleken is dat op de meeste beheerseenheden met bossen en natuurterreinen werkachterstand voorkwam. Dat betrof zowel particuliere eigenaren als natuurbeschermingsorganisaties en de rijksoverheid. Verder kwam naar voren dat bij sommige beheerseenheden de opgelopen achterstand intussen geleidelijk is ingehaald. Daarnaast is op een aantal beheerseenheden alsnog werkachterstand gekomen of is de achterstand zelfs groter geworden. Dit was vooral het geval bij die particuliere eigenaren,

1) Spierings, C.J.M., Achterstallig onderhoud in bossen en natuurterreinen, Den Haag, 1979.

die voorheen gebruik maakten van de intussen opgeheven E-regeling. In het inhalen van de bestaande werkachterstand zit een potentiële bron van werkgelegenheid.

Over de werkachterstand in gemeentelijke beplantingen waren tot nu toe geen gegevens bekend. Om hierover een indruk te krijgen, is bij de enquête geïnformeerd naar de in de afgelopen vijf jaar ontstane werkachterstand. Gebleken is dat bij de helft van de gemeenten sprake is van enige en bij bijna een tiende van veel achterstand bij het onderhoudswerk in beplantingen. Werkachterstand komt verhoudingsgewijs het meest voor bij gemeenten met 20.000 of meer inwoners. Dit ongeacht het feit of de werkzaamheden geheel met eigen personeel dan wel door derden worden uitgevoerd.

2.4 Conclusies

- Tussen 1975 en 1980 is de bij het Bosschap geregistreerde oppervlakte nauwelijks veranderd, die in 1975 216.600 ha (excl. ca. 10.000 ha rijbeplantingen) bedroeg. Vooral als gevolg van eigendomsoverdracht nam de oppervlakte bos bij de rijksoverheid en natuurbeschermingsorganisaties toe en bij de particuliere eigenaren af. In toenemende mate werden de werkzaamheden in de bossen uitbesteed aan houthandelaren, loonwerkers, aannemersbedrijven e.d.
- De oppervlakte natuurterreinen steeg van 132.000 ha in 1975 tot 149.500 ha in 1980 o.m. door de omvorming van landbouwgrond of bos tot natuurterrein. De stijging van de oppervlakte natuurterrein kwam vooral voor bij de rijksoverheid. Het uitbesteden van werk in natuurterreinen aan derden nam enigszins toe.
- De oppervlakte gemeentelijke beplantingen nam in de periode 1975-1980 toe van 50.700 ha tot 61.000 ha. De oorspronkelijk geraamde maar destijds niet waarschijnlijk geachte uitbreiding met 10.000 ha werd in 1980 gehaald. Vooral de grotere gemeenten schakelden in toenemende mate hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven, loonwerkers, aannemersbedrijven e.d. in.

3. Werkgelegenheid en personeelsbestand

in de groene sector 1975-1980

3.1 Ontwikkeling van de werkgelegenheid

De omvang van de werkgelegenheid hangt af van het totale beheersareaal, de financiële middelen, de organisatie van het werk, de beheersdoelstellingen en de mechanisatie.

Volgens de inventarisatie omvatte de groene sector in 1980 226.600 ha bossen (incl. rijbeplantingen), 149.500 ha natuurterreinen en 61.000 ha gemeentelijke beplantingen.

Gebleken is dat de bij het Bosschap geregistreeerde oppervlakte bos tussen 1975 en 1980 nauwelijks veranderde. De oppervlakte natuurterrein nam - vooral bij de rijksoverheid - aanzienlijk toe. Na 1975 is steeds meer werk in de bossen uitbesteed aan derden (houthandelaren, loonwerkers, aannemersbedrijven e.d.). Dit kwam bij de rijksoverheid meer voor dan bij de particuliere eigenaren en natuurbeschermingsorganisaties. Doorgaans zal de hoeveelheid te verrichten werk bij het onderhoud van bossen en natuurterreinen door het aanwezige personeelsbestand zijn uitgevoerd.

Door de uitbreiding van de oppervlakte gemeentelijke beplantingen met 10.000 ha is de omvang van het personeelsbestand bij gemeenten, hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven toegenomen. De toename was afhankelijk van veranderingen in de mate van uitbesteding van het werk aan derden, de mechanisatie maar meer nog van de beschikbare financiële middelen.

Als gevolg van rationalisatie en mechanisatie zou de arbeidsdichtheid in gemeentelijke beplantingen verschuiven van één vaste werknemer in de uitvoerende sfeer op 3,3 ha in 1975 (feitelijke situatie) naar één op 3,5 ha in 1980 (verwachting). Bij 61.000 ha gemeentelijke beplantingen in 1980 zou dat neerkomen op 17.350 arbeidsplaatsen voor het uitvoerend personeel, verdeeld over gemeenten (13.350) en hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven (4.000). Ten opzichte van 1975 zou dat 2.100 nieuwe arbeidsplaatsen betekenen. Gezien de groeiende hoeveelheid werk welke de hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven voor particulieren (ziekenhuizen, sanatoria, woningbouwverenigingen e.d.) verrichtten, zal er ook enige toeneming - circa 100 man - van het uitvoerend personeelsbestand zijn geweest ten behoeve van particuliere beplantingen. De toename van de categorie uitvoerend personeel zal - evenals vóór 1975 - tevens geleid hebben tot een uitbreiding van het aantal leidinggevende en toezichthoudende personen. Per saldo zouden er tussen 1975 en 1980 circa 2.500 arbeidsplaatsen bijkomen.

Tabel 3.1 Aantal verwachte nieuwe arbeidsplaatsen bij gemeenten, hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven 1975-1980

Categorie	Gemeenten	Hov.- en groenv.bedrijven	Totaal
Bedrijfsleiders	70	20	90
Werkleiders	100	10	110
Uitvoerend personeel	1500	700	2200
Overig personeel	80	20	100
Totaal	1750	750	2500

- Uittreding

Door pensionering, arbeidsongeschiktheid, overlijden en beroepsverandering naar een andere sector zijn er in de periode 1975-1980 in totaal in de groene sector 3.550 arbeidsplaatsen opgevallen (tabel 3.2). Wegens pensionering hebben ca. 2.500 personen het beroep beëindigd, namelijk 1.600 bij gemeenten, 550 bij hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven, 300 bij eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen en 50 bij handelaren in inlands rondhout. Door overlijden en gehele of gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid kwamen daar nog ongeveer 750 opgevallen arbeidsplaatsen bij, waarvan 575 voor het uitvoerend en 175 voor het leidinggevend en toezichthoudend personeel. Naast beroepsbeëindiging zijn er door vertrek naar een andere bedrijfssector rond 300 arbeidsplaatsen opgevallen, waarvan 250 bij het uitvoerend en 50 bij het leidinggevend en toezichthoudend personeel. Het zwaartepunt van het totale aantal tussen 1975 en 1980 opgevallen arbeidsplaatsen lag bij de gemeenten.

Tabel 3.2 Opggevallen arbeidsplaatsen in de groene sector 1975 - 1980

Categorie	Aantal opgevallen arbeidsplaatsen bij:				To-taal
	bedrijfs-lei-ders	werk-lei-ders	uitvoerend vast personeel	overig perso-neel	
Eigenaren en beh. van bossen en natuurterreinen	60	50	265	35	410
Inlands rondhout-handelaren	40	5	40	-	85
Gemeenten	85	175	1890	115	2265
Hoveniers- en groenvoorzieningsbedr.	250	15	515	10	790
Totaal	435	245	2710	160	3550

- Toetreding

De opengevallen en nieuwe arbeidsplaatsen in de groene sector zijn in de regel ingenomen door gediplomeerde schoolverlaters, die vrijwel uitsluitend afkomstig waren van agrarische scholen van de vakrichting aanleg en onderhoud. In het begin van de jaren zeventig was het aanbod van schoolverlaters niet zo groot. Dit leidde tot een toestroom van personeel uit andere sectoren. Rond 1975 nam echter het aantal schoolverlaters met een op de groene sector gerichte opleiding drastisch toe.

Bij het vorige onderzoek werd geschat dat tussen 1975 en 1980 circa 4.300 schoolverlaters met een op de groene sector gerichte opleiding de lagere agrarische scholen zouden verlaten voor een baan in de groene sector. Volgens recente berekeningen waren er dat echter circa 5.000. Tegenover dit aanbod stonden circa 4.700 opengevallen - doorgaans vervulde - en nieuwe arbeidsplaatsen in de uitvoerende sfeer (tabel 3.2 en 3.6), die door schoolverlaters van lagere agrarische scholen zijn vervuld. Daarnaast zal er enige toestroming zijn geweest vanuit andere beroepssectoren - circa 300 - en van een aantal schoolverlaters van middelbare agrarische scholen (circa 200). Het gevolg was dat het toenemend aanbod van schoolverlaters van lagere agrarische scholen aanvankelijk wel in de groene sector kon worden geplaatst, maar dat plaatsing in de afgelopen jaren steeds moeilijker is geworden.

Ook op de middelbare en hogere agrarische scholen met een op de groene sector gerichte opleiding (incl. bosbouw) is het aantal leerlingen aanzienlijk toegenomen. Destijds werd verwacht dat er tussen 1975 en 1980 rond 1.750 schoolverlaters van middelbare en rond 400 van hogere agrarische scholen in de groene sector een baan zouden zoeken. Ten aanzien van de hogere agrarische scholen is deze verwachting nagenoeg uitgekomen. Bij de middelbare agrarische scholen waren dat er volgens recente berekeningen beduidend meer, namelijk ruim 2.000. Tegenover dit aanbod vanuit de hogere en middelbare agrarische scholen stonden 485 opengevallen en nieuwe arbeidsplaatsen bij de bedrijfsleiding en 410 bij de werkleiding (tabel 3.2, 3.4 en 3.5).

Bij de uitoefening van een functie in de groene sector worden steeds hogere opleidingseisen gesteld. Dat geldt zowel voor de bedrijfs- als de werkleiding, en ten dele ook voor het toezichthoudend en onderhoudspersoneel. Voor het vervullen van de opengevallen en nieuwe arbeidsplaatsen was in de periode 1975-1980 plaats voor ruim 350 gediplomeerde H.A.S.-ers en ongeveer 575 M.A.S.-ers van de vakrichting aanleg en onderhoud, bosbouw e.d., namelijk bij de bedrijfs- en werkleiding evenals bij het toezichthoudend (overig) personeel. Daarnaast kwamen circa 200 M.A.S.-ers terecht bij het uitvoerend personeel.

Een en ander betekent dat de vraag naar en het aanbod van H.A.S.-ers redelijk goed op elkaar waren afgestemd. Wat de M.A.S.-ers betreft, vormde het totale aanbod van afgestudeerden een veelvoud van de feitelijke behoefte. Tegenover een vraag van 575 M.A.S.-ers bij het leidinggevend en toezichthoudend (overig) per-

soneel en een plaatsing van circa 200 bij het uitvoerend personeel stond een aanbod van 2.000 gediplomeerde M.A.S.-schoolverlaters.

De overige opengevallen en nieuwe arbeidsplaatsen bij het leidinggevend en toezichhoudend (overig) personeel werden meestal bezet door academici en door hoger, middelbaar of lager technisch opgeleiden.

Tabel 3.3 Toetreding naar opleidingsniveau en personeelscategorie 1975-1980

Opleidingsniveau	Personeelscategorie	Aantal pers.
Academisch onderwijs	bedrijfsleiding	50
Hoger agrarisch onderwijs Middelbaar agr. onderwijs	} bedrijfsleiding, werk- leiding en toezichhou- dend (overig) personeel	} 350 575
Middelb. agr. onderwijs Lager agr. onderwijs		
Hoger techn. onderwijs Middelb. techn. onderwijs	} leidinggevend en toe- zichhoudend (ov.) pers.	} 175
Lager technisch onderwijs		
Onbekend (afkomstig van andere bedrijfssectoren)	uitvoerend personeel	300
Totaalaantal vervulde opgevallen en nieuwe arbeidsplaatsen		6.420

Niet alle schoolverlaters kwamen meteen terecht in de functie waarvoor ze zijn opgeleid. Eerder was sprake van een min of meer geleidelijke doorstroming van personen vanuit lagere naar hogere functies in de groene sector. De op deze manier beschikbaar komende arbeidsplaatsen werden ingenomen door schoolverlaters. Zo oefende een deel van de afgestudeerden met hoger agrarisch of bosbouwkundig onderwijs een functie uit als werkleider. Dit betekende echter meer concurrentie tussen het gegroeide aanbod van gediplomeerde schoolverlaters van middelbare agrarische scholen.

3.2 Het personeelsbestand

De vraag is hoe het personeelsbestand in de groene sector zich tussen 1975 en 1980 heeft ontwikkeld naar:

a. categorie: eigenaren en beheerders van bossen en natuurterrei-

- nen, inlands rondhouthandelaren, gemeenten, hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven;
- b. functie: bedrijfsleiding, werkleiding, uitvoerend personeel en overig personeel.

De ontwikkeling tussen 1975 en 1980 wordt vergeleken met het resultaat van de destijds tot 1980 opgestelde prognose bij een uitbreiding van de oppervlakte gemeentelijke beplantingen met 10.000 ha.

- Bedrijfsleiding

In 1980 waren er 2.795 bedrijfsleiders betrokken bij het beheer van beplantingen, bossen en natuurterreinen. Ruim de helft daarvan was in dienst bij hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven en een vierde bij gemeenten. In totaal had ongeveer 80% van de bedrijfsleiders te maken met het beheer van beplantingen van overheden - vooral gemeenten - en van particuliere bedrijven, instellingen e.d.

Tussen 1975 en 1980 is het aantal bedrijfsleiders enigszins toegenomen, namelijk vrijwel uitsluitend bij de gemeenten als gevolg van de grotere oppervlakte beplantingen. De stijging was het grootst in het westen. De toename van het aantal bedrijfsleiders was iets kleiner dan destijds werd geschat.

Tabel 3.4 Aantal bedrijfsleiders 1975-1980

Categorie	1975	1980	
		Verwachting vorige enquête	Feitelijke situatie
Eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen	320	320	315
Inlands rondhouthandelaren	225	225	215
Gemeenten	670	750	715
Hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven	1.530	1.540	1.550
Totaal	2.745	2.835	2.795

Van alle bedrijfsleiders was iets meer dan de helft jonger dan 45 jaar en een derde tussen 45 en 60 jaar. Twaalf procent was ouder dan 60 jaar. In vergelijking met 1975 waren er nauwelijks verschillen in leeftijdsopbouw. Dat geldt ook voor de aard van de door de bedrijfsleiders genoten opleiding. Van de bedrijfsleiders bij gemeenten en bij eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen heeft bijna de helft een middelbare (beroeps-)opleiding gevolgd. Verder genoot ruim een derde deel hoger beroepsonderwijs. De meeste bedrijfsleiders van hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven en van inlands rondhouthandelaren volgden een lagere beroepsopleiding (bosbouw-, agrarisch of technisch onderwijs, hove-

niersopleiding). De jongere leidinggevendenden hebben over het algemeen meer onderwijs gehad dan hun oudere collega's.

- Werkleiding

In totaal waren er in 1980 1.595 werkleiders aanwezig voor het werk in beplantingen, bossen en natuurterreinen. De meeste werkleiders treft men aan bij gemeentelijke beplantingen. Werkleiders kwamen vooral voor in gemeenten met een grote oppervlakte beplantingen, op grote beheerseenheden met bossen en natuurterreinen en bij grote hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven.

Het aantal werkleiders nam toe van 1.430 in 1975 tot 1.595 in 1980. Deze toename had vrijwel uitsluitend betrekking op de grotere gemeenten. De toename van het aantal werkleiders was iets groter dan destijds werd geschat (165 in plaats van 110). Naar gebied bezien vond de stijging vooral plaats in het westen en in wat mindere mate in het zuiden. Een lichte stijging kwam voor bij hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven.

Tabel 3.5 Aantal werkleiders 1975-1980

Categorie	1975	1980	
		Verwachting vorige enquête	Feitelijke situatie
Eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen	295	295	290
Inlands rondhouthandelaren	25	25	25
Gemeenten	930	1.010	1.075
Hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven	180	210	205
Totaal	1.430	1.540	1.595

Bijna de helft van de werkleiders was jonger dan 45 jaar, terwijl ruim 40% tussen 45 en 60 jaar was. Iets meer dan een tiende van de werkleiders was 60 jaar of ouder. De werkleiders van hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven waren over het algemeen jonger dan alle andere werkleiders in de groene sector. Ruim de helft van alle werkleiders heeft een lagere beroepsopleiding gevolgd en ruim een derde een middelbare opleiding. Dit laatste kwam vooral voor bij de hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven. Van de werkleiders in dienst bij inlands rondhouthandelaren en bij eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen had het merendeel lager beroepsonderwijs. Tussen leeftijd en opleiding bestaat een duidelijk verband: jongere werkleiders hebben meer opleiding dan ouderen.

Tabel 3.6 Aantal uitvoerende vaste personeelsleden 1975 - 1980

Uitvoerend vast personeel: werkzaam in:	in dienst van:	1975		1980		Procentuele toe- of afname	
				Verwachting vorige enquête	Feitelijke situatie		
Bossen:	Rijksoverheid	650	675			+ 4%	
	Gemeenten e.d.	250	250			-	
	Nat.besch.organisaties	100	120	1.610		+ 20%	
	Particuliere eigenaren	350	310				- 11%
	Overige particulieren 1)	300	250				- 17%
	Inlands rondhouthandel.	560	530				- 5%
Totaal	2.210	2.135	2.160		- 3%		
Natuurterreinen:	Rijksoverheid	225	245			+ 9%	
	Nat.besch.organisaties	70	80	450		+ 14%	
	Part., gemeenten e.d.	155	130				- 16%
	Totaal	450	455	450		+ 1%	
Bepantingen: gemeent.:	Gemeenten	11.845	13.600	13.350		+ 15%	
	Hov.en groenv.bedr.	3.400	3.900	4.000		+ 15%	
	Totaal	15.245	17.500	17.350		+ 15%	
Totaal	partic.: Hov.en groenv.bedr.	1.375	1.750	1.475		+ 27%	
		19.280	21.840	21.435		+ 13%	

1) Incl. stichtingen, verpleeginrichtingen, cultuurmaatschappijen, verzekeringsmaatschappijen e.d.

- Uitvoerend personeel

De groene sector omvatte in 1980 226.600 ha bossen, 149.500 ha natuurterreinen en 61.000 ha beplantingen. In totaal waren daarin 21.840 man als uitvoerend vast personeel werkzaam. Bijna twee derdedeel werkte bij gemeentelijke diensten. Verder was een vierde in dienst bij hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven, een tiende bij eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen en 2% bij inlands rondhouthandelaren (tabel 3.6).

In vergelijking met 1975 is het totaalaantal uitvoerend personeel in de groene sector toegenomen met 2.560 personen (13%). Dit komt neer op een gemiddelde groei van 2,5% per jaar. Deze stijging heeft nagenoeg geheel betrekking op het uitvoerend personeel dat werkzaam is in beplantingen.

Niet bij alle categorieën werkgevers was sprake van een toename. In 1980 werkten in de bossen circa 1.600 man in dienst bij boseigenaren (incl. cultuurmaatschappijen) en -beheerders. Ten opzichte van 1975 betekent dit per saldo enige daling die destijds al min of meer werd verwacht. Deze daling deed zich - vooral als gevolg van de slechte financiële resultaten - voor bij particuliere eigenaren. Bij de rijksoverheid en de natuurbeschermingsorganisaties nam de omvang van het personeelsbestand echter iets toe door een grotere te beheren oppervlakte bos. Min of meer overeenkomstige ontwikkelingen hebben zich voorgedaan ten aanzien van de natuurterreinen. Het personeelsbestand bij inlands rondhouthandelaren is - voor zover het boswerk betrof - enigszins gedaald door een verschuiving van boswerk naar werfwerk. Per saldo verminderde tussen 1975 en 1980 het aantal vast werkzame uitvoerende personen in de bossen met 3% en bleef in de natuurterreinen vrijwel gelijk.

Een toename van het vast uitvoerend personeelsbestand kwam vooral voor bij de gemeenten (14%) en de hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven (18%) als gevolg van een grotere oppervlakte gemeentelijke beplantingen. De stijging van het aantal werknemers bij hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven is voor een groot deel toe te schrijven aan de toegenomen uitbesteding van werk door de gemeenten.

Van het uitvoerend vast personeel in de groene sector was 15% in 1980 jonger dan 25 jaar, 41% tussen 25 en 45 jaar, terwijl 32% tussen 45 en 60 jaar was. Twaalf procent was 60 jaar of ouder en zal dus vóór 1985 het beroep beëindigen wegens pensionering. Relatief veel jonge werknemers komen voor bij hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven evenals bij inlands rondhouthandelaren (ruim de helft was jonger dan 45 jaar).

De helft van het uitvoerend personeel - vooral de ouderen - heeft alleen lagere school gehad, bijna een derde volgde een of meer cursussen en een vijfde voortgezet dagonderwijs.

Naar gebied bezien werd ruim 40% van het uitvoerend personeel aangetroffen in het westen van het land, tegen ruim 20% resp. in het oosten en zuiden. Vooral de openbare groenvoorzieningen in

het westen vragen veel uitvoerend personeel, namelijk bijna de helft van al het gemeentelijk personeel en circa 40% van het in de groene sector werkzame personeel bij hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven. Bij de eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen evenals bij de inlands rondhouthandelaren lag het zwaartepunt (resp. bijna de helft en ca. 40%) in het oosten.

Het komt voor dat bepaalde werkzaamheden door het "vaste" personeelsbestand niet binnen de gestelde tijd of in voldoende mate kunnen worden uitgevoerd. In dat geval wordt veelal "los" personeel aangetrokken, dus niet-regelmatig werkzame arbeidskrachten. Het aandeel van het los werkzaam uitvoerend personeel (seizoenkrachten, part-timers e.d.) is in de afgelopen jaren toegenomen, zowel gerekend naar aantal personen als naar manjaren. Zo waren er in 1980 4.620 personen voor in totaal 1.065 manjaren werkzaam in beplantingen, bossen en natuurterreinen tegen resp. 4.300 en 1.000 in 1975. Ongeveer twee derde daarvan werkte bij de gemeenten, vooral in die boven 20.000 inwoners. Bij de overwegend grote hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven ging het eveneens om een flink aantal personen.

- Personen werkzaam krachtens bepaalde regelingen

Behalve "vast" en "los" uitvoerend personeel werkte een aanzienlijk aantal personen volgens bepaalde regelingen in de groene sector. Vrijwel uitsluitend om budgettaire redenen zijn in de afgelopen jaren bijna geen projecten in A.W.-verband meer uitgegeven. Verder is per 1 januari 1979 de E-regeling opgegaan in de Werkgelegenheid Verruimende Maatregel. Een en ander heeft ertoe geleid dat in 1980 naar schatting 2.300 personen voor in totaal 1.030 manjaren in W.V.-verband werkzaam waren in bossen, natuurterreinen en beplantingen tegen resp. 2.650 en 1.250 in 1975.

Behalve tewerkstelling in W.V.-verband zijn er personen in de groene sector werkzaam krachtens de Wet Sociale Werkvoorziening. In 1980 werkten circa 13.500 personen in W.S.W.-verband 1) in voornamelijk gemeentelijke beplantingen. Gelet op de lichamelijke en/of geestelijke handicaps zijn - evenals in het vorige onderzoek - vier personen gelijkgesteld aan één manjaar. In 1980 kwam dit neer op circa 3.400 manjaren tegen 2.500 manjaren (circa 10.000 personen) in 1975.

Het aantal vaste werknemers in de uitvoerende sfeer is - vooral als gevolg van de uitbreiding van de oppervlakte gemeentelijke beplantingen - met 2.560 toegenomen tot 21.840 in 1980. In dezelfde periode nam de categorie "los" uitvoerend personeel enigszins toe, verminderde het in W.V.-verband tewerkgestelden, terwijl het aantal personen in W.S.W.-verband werkzaam in de groene sector steeg. In manjaren is het relatieve aandeel van het vast uit-

1) Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Sociale Werkvoorziening 1980, Den Haag, 1982.

voerend personeel tussen 1975 en 1980 gestabiliseerd. Het aandeel van het los personeel en van het personeel in W.V.-verband veranderde nauwelijks en bleef van ondergeschikte betekenis. Het aandeel van het W.S.W.-personeel nam enigszins toe en kwam in 1980 op 13% van het totaal aantal in manjaren uitgedrukte personeel in de uitvoerende sfeer (tabel 3.7).

- Overig personeel

In 1975 was er 1.230 man overig personeel werkzaam in de groene sector, waarvan twee derde in dienst was bij de gemeenten en een vijfde bij eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen. In het vorige onderzoek kwam naar voren dat het personeel, gerangschikt onder de categorie overig personeel, niet alleen werk voor de groene sector verrichtte, maar gedeeltelijk ook werkzaam was in technische functies. Dit bemoeilijkt een scherpe afbakening en het volgen in de tijd van de betreffende categorie. Destijds werd verwacht dat er tussen 1975 en 1980 circa 250 arbeidsplaatsen zouden openvallen of er nieuw bijkomen. De indruk is dat deze plaatsen over het algemeen zijn vervuld. Dit betekent dat in 1980 zich 1.325 personen bezighielden met voorlichting, rondleiding en toezicht, natuurbescherming, technische bediening of onderhoud, jacht e.d.

3.3 Conclusies

- Doorgaans zal het te verrichten werk bij het onderhoud van bossen en natuurterreinen door het aanwezige personeelsbestand zijn uitgevoerd.
- Als gevolg van de uitbreiding van de oppervlakte beplantingen zouden er volgens de destijds opgestelde prognose bij de gemeenten, hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven tussen 1975 en 1980 in totaal 2.500 nieuwe arbeidsplaatsen bijkomen, waarvan naar verwachting 2.200 bij het vast uitvoerend personeel.
- De arbeidsdichtheid in gemeentelijke beplantingen is - zoals werd verondersteld - gedaald van één man vast uitvoerend personeel op 3,3 ha in 1975 naar één man op 3,5 ha in 1980.
- Er kwamen tussen 1975 en 1980 in totaal 3.550 arbeidsplaatsen vrij door pensionering, arbeidsongeschiktheid, overlijden en beroepsverandering, waarvan 2.710 bij het vast uitvoerend personeel en 840 bij het leidinggevend en toezichthoudend personeel.
- Het aantal nieuwe arbeidsplaatsen in de groene sector - vooral in beplantingen - bedroeg 2.870, waarvan 2.560 bij het vast uitvoerend personeel en 310 bij het leidinggevend en toezichthoudend personeel.

Tabel 3.7 Uitvoerend personeel in de groene sector in 1980

Uitvoerend perso- neel werkzaam in:	Regelmatig werkzaam		Los personeel		Werkgel. Ver- ruim. Maatregel		Totaal		W.S.M.-ver- band	
	aant.	manj.	aant.	manj.	aant.	manj.	aant.	manj.	aant.	manj.
Beplantingen:										
w.v. in gemeente.	17500	17500	3680	850	1870 ²⁾	750 ²⁾	23050	19100	13500 ¹⁾	3400 ¹⁾
beplantingen in partic.	1750	1750	350	80			2100	1830		
beplantingen	19250	19250	4030	930	1870 ²⁾	750 ²⁾	25150	20930	13500 ¹⁾	3400 ¹⁾
Totaal										
Bossen:										
w.v. bij inlands rondhouth.	530	500	120	40	-	-	650	540	1)	1)
eigenaren/ beheerders	1605	1605	470 ²⁾	95 ²⁾	450 ²⁾	280 ²⁾	2980 ²⁾	2435 ²⁾	1)	1)
Natuurterreinen:										
Totaal	2590	2560	590	135	450	280	3630	2975	1)	1)
Totaal groene sec- tor 1980	21840	21810	4620	1065	2320	1030	28780	23905	13500	3400
1975	80%		4%			3%				13%
1970	80%		4%			5%				11%
	87%		4%			2%				7%

1) Geen details bekend.

2) Niet onder te verdelen naar categorie.

- Van de 5.200 opengevallen en nieuwe arbeidsplaatsen bij het vast uitvoerend personeel werden er 4.700 ingenomen door schoolverlaters van lagere agrarische scholen van de vakrichting aanleg en onderhoud en circa 200 door schoolverlaters van middelbare agrarische scholen. Verder was er enige toestroming - circa 300 - vanuit andere beroepssectoren.
- Vraag en aanbod van afgestudeerden van hogere agrarische scholen waren tot 1980 redelijk goed op elkaar afgestemd.
- Het totale aanbod van gediplomeerden van middelbare agrarische scholen vormde tussen 1975 en 1980 een veelvoud van de feitelijke behoefte.
- Het aantal bedrijfsleiders nam tussen 1975 en 1980 toe met 50 en het aantal werkleiders met 165. De categorie vast uitvoerend personeel steeg met 2.560 personen tot 21.840 in 1980, vooral door uitbreiding van de oppervlakte gemeentelijke beplantingen.
- In 1980 werkte ruim 4.600 man los personeel (1.065 manjaren) in de groene sector. Dit was iets meer dan in 1975.
- In het kader van de Werkgelegenheid Verruimende Maatregel werkten in 1980 ruim 2.300 personen (1.030 manjaren) in de groene sector. Dit was iets minder dan in 1975.
- Krachtens de Wet Sociale Werkvoorziening steeg het aantal in de groene sector te werk gestelde personen van ruim 10.000 (circa 2.500 manjaren) in 1975 tot rond 13.500 (circa 3.400 manjaren) in 1980.
- In 1980 hielden ruim 1.300 personen zich in de groene sector bezig met voorlichting, toezicht, bewaking, jacht e.d. tegen ruim 1.200 in 1975.

4. Geschatte werkgelegenheid in de groene sector in 1985

4.1 Werkgelegenheid in bossen en natuurterreinen

De omvang van de werkgelegenheid in de groene sector wordt in eerste instantie bepaald door het totale areaal bossen, natuurterreinen en beplantingen. Van betekenis zijn eveneens de beheersdoelstellingen en de wijze van beheer. Een rol speelt verder het al dan niet vervangen van menselijke arbeid door werktuigen en machines. Daarvan zal weer een invloed uitgaan op de organisatie van de werkzaamheden. Van betekenis zijn vooral de slechte financiële resultaten.

Als gevolg van rationalisatie en mechanisatie en ook door de vermindering van de totale oppervlakte nam het aantal arbeidskrachten bij particuliere boscijezaren in het afgelopen decennium verder af. Bij de rijksoverheid en de natuurbeschermingsorganisaties is mede door de toename van de te beheren oppervlakte bossen en natuurterreinen en gegeven de beheersdoelstellingen de omvang van het personeelsbestand in grote lijnen gelijk gebleven. Per saldo daalde het aantal arbeidsplaatsen in bossen en natuurterreinen enigszins.

In de Nota Landelijke Gebieden 1) is een aantal beleidsvoornemens voor de bosbouw vermeld. Bij het ruimtelijk beleid inzake de bosbouw wordt er naar gestreefd het bestaande bosareaal zoveel mogelijk in stand te houden en waar mogelijk te verbeteren. Verder wordt met nadruk gewezen op de meervoudige functies van het bos, waarop een adequaat beheer dient te zijn afgestemd. Gepleit wordt voor een uitbreiding van het bosareaal, niet alleen door de overheid maar ook door particuliere eigenaren. Het regeringsvoornemen in deze is om tot in de jaren negentig het areaal bos met 30.000 à 35.000 ha uit te breiden. Een en ander wordt uitgewerkt in het Meerjarenplan Bosbouw.

Tegen deze achtergrond is er hier van uitgegaan dat er in de toekomst jaarlijks 2.000 à 2.500 ha nieuw bos wordt aangelegd. De beheersnorm van één werknemer op 100 ha bos kan hierop niet zonder meer worden toegepast in verband met het relatief arbeidsintensieve karakter van de aanleg- en eerste verzorgingswerkzaamheden. Bovendien is het de vraag of voor de uitvoering van dit werk de omvang van het personeelsbestand drastisch dient te worden aangepast, gezien het beperkte en geleidelijke karakter van de uitbreiding van de oppervlakte bos tot 1985. Wel kan de specifieke aard van de werkzaamheden en de toenemende neiging van de overheid om werk aan derden uit te besteden, leiden tot enige toename van het personeelsbestand bij beplantingsaannemers- en loonwerkbedrijven, b.v. 50 man meer in de uitvoerende sfeer.

1) Nota Landelijke Gebieden, Den Haag, 1979.

In het Structuurschema Natuur- en Landschapsbehoud 1) wordt o.m. als hoofdlijn voor het te voeren beleid inzake natuur- en landschapsbehoud de nadruk gelegd op het in stand houden en zo mogelijk versterken van bestaande natuur- en landschapswaarden door bescherming en een aangepast beheer. Bescherming betekent een in stand houden maar ook een afstemmen op specifieke waarden van de betreffende gebieden. Een en ander hangt af van de aard van de terreinen (stuifzanden, duingebieden, heide, moerassen, schraalland e.d.) en de medegebruiksmogelijkheden (openluchtrecreatie, waterwinning, jacht e.d.). Naast bescherming gaat het om een toereikend terreinbeheer in de vorm van een optimale inrichting van de natuurterreinen, een regelmatig verrichten van handelingen die gericht zijn op de instandhouding (maaien, hooien, beweiden), evenals het uitoefenen van toezicht en bewaking.

Voor een adequaat natuur- en landschapsbeheer is er behoefte aan gekwalificeerde krachten in de uitvoerende en toezichthoudende sfeer. Voor dit soort werk bestaat een ruime belangstelling.

Als er voldoende financiële middelen beschikbaar zijn, zouden jaarlijks circa 3.500 ha natuurterreinen en landgoederen kunnen worden verworven. Daarnaast zou binnen waardevolle agrarische cultuurlandschappen ongeveer 1.750 ha door verwerving als reservaat kunnen worden veiliggesteld 1). De bedoeling is dat uiteindelijk maximaal 200.000 ha onder de werking van de Relatienota wordt gebracht. Uitvoering daarvan dient in fasen en al naar gelang de beschikbare middelen te geschieden. Voor de eerste fase, waarvan de tijdsduur niet is vastgelegd, wordt uitgegaan van globaal 100.000 ha. De verwerving van de terreinen zal grotendeels plaatshebben door natuurbeschermingsorganisaties.

Of er door deze ontwikkelingen extra-werkgelegenheid in natuurterreinen ontstaat, is nog maar de vraag. Dit hangt samen met de aard en de gesteldheid van de terreinen, de beheersdoelstellingen en gebruiksmogelijkheden, de tijd gemoeid met de verwerving, de beschikbare financiële middelen e.d.

In de periode 1980-1985 verwachten de geënuquêeerden per saldo een toename van de bij de rijksoverheid in beheer zijnde oppervlakte bossen en natuurterreinen (resp. 3.400 en 8.350 ha). Dat zal - volgens de geënuquêeerden - waarschijnlijk ook het geval zijn bij de natuurbeschermingsorganisaties (resp. 3.800 en 6.300 ha). De toename van de oppervlakte bos bij de rijksoverheid en gedeeltelijk ook bij de natuurbeschermingsorganisaties zal meestal voortvloeien uit de aankoop van particuliere bezittingen en niet zozeer uit aanleg van nieuw bos. Ten dele geldt dat ook voor de natuurterreinen, waarbij tevens enige landaanwinning, maar vooral omvorming van landbouwgrond tot natuurterrein (blauwgraslanden, weidevogelgebieden e.d.) of omvorming van bos tot natuurterrein (b.v. heide) een rol spelen. De oppervlakte bossen en natuurterreinen van gemeenten zal vermoedelijk weinig veranderen. De geë-

1) Structuurschema Natuur- en Landschapsbehoud, Den Haag, 1981.

quêteerde particuliere eigenaren en beheerders denken per saldo aan een verdere vermindering van het bosareaal tot ongeveer 62.100 ha in 1985. Ook ten aanzien van de oppervlakte natuurterreinen verwachten de particulieren nog enige daling.

Tabel 4.1 Oppervlakte bossen en natuurterreinen (in ha) 1975-1985

Eigenaar/beheerder	1975	1980	1985 2)
Bossen 1) :			
- rijksoverheid	72.250	78.900	82.300
- gemeenten e.d.	43.210	43.900	44.400
- nat.besch.organisaties	17.260	24.100	27.900
- particulieren	82.580	69.700	62.100
Totaal	215.300	216.600	216.700
Natuurterreinen:			
- rijksoverheid	55.600	71.750	80.100
- gemeenten e.d.	12.700	13.470	13.450
- nat.besch.organisaties	48.800	49.600	55.900
- particulieren	14.900	14.700	13.700
Totaal	132.000	149.520	163.150

- 1) Uitgaande van bij het Bosschap geregistreerde bosbezittingen van 5 ha en meer bos (excl. 10.000 ha rijbeplantingen).
 2) Volgens geënquêteerden.

Gelet op de door de geënquêteerden verwachte verschuivingen in de eigendomssituatie ten aanzien van de te beheren oppervlakte bossen en natuurterreinen zal de totale omvang van het personeelsbestand nauwelijks veranderen. Wijzigingen in de beheersdoelstellingen kunnen echter wel leiden tot een wat groter aantal werknemers. Bij de bossen zou b.v. een toespitsing op de houtproductie in combinatie met recreatie op langere termijn mogelijk aan meer mensen werk kunnen bieden. Bij de natuurterreinen blijft het beheer primair gericht op het in stand houden van het natuurlijk milieu. Voor zover sprake is van een openstellen voor het publiek kan er een grotere behoefte ontstaan aan voorlichting, toezicht, natuurbescherming e.d. 1). Afhankelijk van de beschikbare financiële middelen kunnen dergelijke ontwikkelingen leiden tot een grotere werkgelegenheid. Dit zal te meer het geval zijn indien het beleid erop gericht is achterstallig onderhoudswerk in bossen en natuurterreinen weg te werken.

1) Begroting C.R.M. Tweede Kamer, zitting 1981-1982, 17100 hoofdstuk XVI, nr. 2, blz. 50.

Uitgaande van een tot 1985 door de geënquêteerden verwachte ongeveer gelijkblijvende totale oppervlakte bossen (geregistreerd bij het Bosschap) en een uitbreiding van het areaal natuurterreinen, en gelet op het tamelijk extensieve karakter van de werkzaamheden - wat mede afhangt van de aard van de terreinen - is een toename van de omvang van het personeelsbestand in dienst bij eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen niet waarschijnlijk. Dit komt bij deze categorie in 1985 in totaal neer op 310 bedrijfsleiders (excl. eigenaren), 290 werkleiders en 1890 man uitvoerend vast en zgn. overig personeel (voorlichting, toezicht, natuurbescherming, jacht e.d.).

Bij de handelaren in inlands rondhout zal het personeelsbestand - voor zover betrokken bij of werkzaam in de bossen - in 1985 vermoedelijk iets beneden het niveau van 1980 liggen. Dit met het oog op het steeds meer verschuiven van boswerk naar werfwerk, het inzetten van bosbouwmachines met een grote(re) capaciteit, een betere benutting van de beschikbare machinecapaciteit e.d. Het is te verwachten dat er in 1985 in totaal zo'n 200 bedrijfsleiders (incl. eigenaren), 20 werkleiders en circa 500 man regelmatig werkzaam uitvoerend personeel zullen zijn bij handelaren in inlands rondhout.

4.2 Werkgelegenheid in beplantingen

De toekomstige ontwikkeling van de oppervlakte beplantingen hangt van verschillende factoren af. Van invloed is de vraag naar ruimte ten behoeve van de recreatie. Te noemen is de ontwikkeling van de openluchtrecreatie binnen de stedelijke woongebieden, in landelijke gebieden binnen de stedelijke invloedssfeer en in recreatieobjecten dicht bij de steden. Een rol speelt ook de voor de opvang van de natuurlijke aanwas van de bevolking te verwachten woningbehoefte en de daarmee gepaard gaande uitbreiding van de oppervlakte groenvoorzieningen in de vorm van speelweiden, plantsoenen, sportvelden e.d. Dat heeft voornamelijk betrekking op stadsuitbreiding en nieuwe woonwijken. Soms kan het nodig zijn in bestaande wijken voorzieningen aan te brengen in de vorm van stadsparken.

In het Structuurschema Openluchtrecreatie 1) wordt gesteld dat het ruimtelijk beleid bij de openluchtrecreatie gericht is op het verminderen van de spanning tussen de vraag naar en het aanbod van mogelijkheden voor openluchtrecreatie. Men denkt b.v. aan mogelijkheden voor de dagrecreatie, bij voorkeur bij de steden en de stadsgewesten, en aan een verspreide ligging van voorzieningen voor verblijfsrecreatie. Tot het jaar 2005 denkt de regering aan een uitbreiding met circa 28.000 ha recreatiegebied. Daarvan zal een niet onbelangrijk deel worden bebost. Verder dient er tot 1995

1) Structuurschema Openluchtrecreatie, Den Haag, 1981.

circa 1.800 ha voor verblijfsrecreatie bij te komen. De uitvoering van het programma zal gefaseerd en afhankelijk van de beschikbare financiële middelen worden uitgevoerd. Over de omvang van het daaruit voortvloeiende aantal nieuwe arbeidsplaatsen valt weinig met zekerheid te zeggen. Daar komt nog bij dat een deel van het werk buiten de eigenlijke groenvoorziening valt en meer ligt op het terrein van cultuurtechnische werken, wegebouw e.d.

De werkgelegenheid in beplantingen (parken, plantsoenen, gras- en sportvelden, recreatieterreinen e.d.) van gemeenten, bedrijven, instellingen e.d. is in de jaren zeventig sterk toegenomen. Dit had betrekking op het leidinggevend en het uitvoerend personeel van plantsoendienst, hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven. Deze toename was voornamelijk een gevolg van een grotere oppervlakte gemeentelijke beplantingen.

Uit de enquête is naar voren gekomen dat de gemeenten tussen 1980 en 1985 een uitbreiding van in totaal 7.000 ha verwachten. Een groot deel daarvan heeft betrekking op gemeenten met meer dan 20.000 inwoners. In gemeenten van 10.000 tot 20.000 inwoners zal de verwachte stijging nagenoeg even groot zijn als in die beneden 10.000 inwoners.

Tabel 4.2 Ontwikkeling oppervlakte gemeentelijke beplantingen naar inwonertal gemeenten in de periode 1975-1985

	Tot 10.000 inwoners	10.000 - 20.000 inw.	20.000 en meer inw.	Totaal
1975	10.335 ha	8.195 ha	32.170 ha	50.700 ha
1980	13.130 ha	10.490 ha	37.445 ha	61.065 ha
1985 1)	14.600 ha	12.000 ha	41.400 ha	68.000 ha

1) Volgens geënquêteerden.

Bij een dergelijke uitbreiding van de oppervlakte gemeentelijke beplantingen ligt een toename van de omvang van het personeelsbestand tot 1985 voor de hand. Hoe groot de toename zal zijn, hangt af van veranderingen in de arbeidsdichtheid, de beschikbare financiële middelen e.d.

Als gevolg van rationalisatie en mechanisatie veranderde de arbeidsdichtheid in gemeentelijke beplantingen van één werknemer als uitvoerend vast personeel op gemiddeld 3,3 ha in 1975 naar één op 3,5 ha in 1980. Onder invloed van technologische ontwikkelingen, veranderende beheersdoelstellingen en beschikbare financiële middelen zal de arbeidsdichtheid verder veranderen. Hoe de ontwikkeling zal verlopen, hangt bovendien af van:

- a. de verschuiving van intensief naar extensief onderhoud, al naar gelang de aard van het groen;

- b. de ontwikkeling naar andere groenvormen, zoals verwilderingsgroen, bosplantsoen e.d.;
- c. de verschuiving van klein- naar grootschalig groen;
- d. de verschuiving van kijk- naar gebruiksgroen.

Uit de enquête is naar voren gekomen, dat een aantal - zowel kleine als grote - gemeenten rekening houdt met een toeneming van het uitvoerend personeelsbestand. De hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven daarentegen vinden in de komende jaren hooguit een in zijn totaliteit gelijkblijvend personeelsbestand waarschijnlijk. De vraag is nu hoe de ontwikkeling van het personeelsbestand bij beide categorieën zal verlopen. Enerzijds is sprake van een verwachte uitbreiding van de oppervlakte gemeentelijke beplantingen, terwijl anderzijds de arbeidsdichtheid zal veranderen en de voor het onderhoud beschikbare financiële middelen vermoedelijk zullen dalen.

In 1980 was er bij de gemeenten en de hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven in totaal 17.500 man uitvoerend vast personeel werkzaam in gemeentelijke beplantingen (zie tabel 3.6). Volgens de opgave van de geënquêteerde gemeenten zou de oppervlakte met 7.000 ha toenemen tot 68.000 ha in 1985. Bij een verschuiving van de arbeidsdichtheid naar gemiddeld één vaste werknemer op 3,7 ha komt dat naar schatting neer op 18.400 man uitvoerend vast personeel in gemeentelijke beplantingen. In vergelijking met 1980 betekent dat een stijging met 900 arbeidsplaatsen (alternatief A).

Bij een minder sterke uitbreiding van de oppervlakte - b.v. met 5.000 ha - en een arbeidsdichtheid van één vaste werknemer op 3,7 ha komt men uit op 17.800 man uitvoerend personeel. Tegenover de 17.500 personen in 1980 betekent dat slechts een geringe toename. Van een afname is daarentegen sprake bij een lagere arbeidsdichtheid van b.v. één vaste werknemer op 3,8 of meer ha.

Met het oog op de financieringsproblemen bij de overheid zal de groei van de werkgelegenheid minder sterk zijn dan een aantal jaren geleden. Als gevolg daarvan zal de uitbreiding van de oppervlakte in de vorm van aanleg van nieuwe beplantingen vermoedelijk geringer zijn dan de geënquêteerden verwachten. Voor de berekening is daarbij een uitbreiding aangehouden van 3.000 ha. Bij een arbeidsdichtheid van één vaste werknemer op 3,7 ha levert dat ten opzichte van 1980 een verlies op van zo'n 200 arbeidsplaatsen in de uitvoerende sfeer. Het is echter niet uitgesloten dat mede onder invloed van de huidige economische recessie de arbeidsdichtheid in 1985 terechtkomt op één vaste werknemer op 3,8 ha. Bij een oppervlakte gemeentelijke beplantingen van 64.000 ha betekent dat in 1985 in totaal 16.800 arbeidsplaatsen. Ondanks een grotere oppervlakte beplantingen houdt dat ten opzichte van 1980 een verlies in van 700 arbeidsplaatsen (alternatief B).

De vraag is hoe bij alternatief B het aantal arbeidsplaatsen zich bij gemeenten en bij hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven zal ontwikkelen. In het kader van een bij de gemeenten toenevende tendens tot bezuiniging op groen dient rekening te worden

Tabel 4.3 Geschatte omvang van het vast uitvoerend personeelsbestand in gemeentelijke beplantingen in 1985

Oppervlakte	Arbeidsdichtheid	Aantal arbeidsplaatsen
68.000 ha	1 : 3,7 ha	18.400 (alternatief A)
	1 : 3,8 ha	17.900
66.000 ha	1 : 3,7 ha	17.800
	1 : 3,8 ha	17.300
64.000 ha	1 : 3,7 ha	17.300
	1 : 3,8 ha	16.800 (alternatief B)

gehouden met een enigszins inkrimpende omvang van het uitvoerend personeelsbestand, b.v. door het gedeeltelijk niet vervullen van opengevallen arbeidsplaatsen. Gegeven de omvang en de aard van de te verrichten werkzaamheden kan dat leiden tot wijzigingen in de inrichtings- of aanlegmethoden, b.v. van rozenperken naar bosplantsoen. Daarnaast kunnen onder invloed van bezuinigingen bepaalde werkzaamheden achterwege worden gelaten. Verder valt te denken aan het streven naar extensief onderhoudsgroen. Een andere mogelijkheid is dat bepaalde gespecialiseerde werkzaamheden worden uitbesteed aan particuliere bedrijven. Dit sluit aan op de toenemende tendens bij gemeenten om werk door derden te laten uitvoeren. Hiervan uitgaand zou het uitvoerend personeelsbestand bij particuliere bedrijven zich op nagenoeg hetzelfde niveau kunnen handhaven, dus op circa 3.900 personen in gemeentelijke beplantingen (zie tabel 3.6). Bij een totale oppervlakte beplantingen van 64.000 ha en een arbeidsdichtheid van één vaste werknemer op 3,8 ha zou dat voor de gemeenten neerkomen op een uitvoerend personeelsbestand van 12.900 personen in 1985 tegen 13.600 in 1980 (zie tabel 3.6). Dit mogelijke verlies aan arbeidsplaatsen zou langs natuurlijke weg, namelijk door beroepsbeëindiging of vroegtijdige pensionering, tot stand kunnen komen.

De geënquêteerde hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven verwachten per saldo een tot 1985 gelijkblijvend personeelsbestand voor zover dat werkzaam is in de groene sector. Niet alle door de hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven ontwikkelde activiteiten hebben uitsluitend met de groene sector te maken, hoewel ze er nauw mee verbonden zijn, b.v. de exploitatie van een boomkwekerij, tuincentrum of bloemisterij. Daarnaast zijn er bedrijven die voor een deel werkzaam zijn in de cultuurtechnische en/of civieltechnische sfeer. Dergelijke exploitaties en werkzaamheden zijn niet tot de groene sector gerekend. Dat geldt ook voor de aanleg en het onderhoud van privétuinen van particulieren.

De recent opgetreden stagnatie in de werkgelegenheid in de bouwnijverheid en bij bepaalde sectoren van de overheid is van invloed op de omvang van het personeelsbestand bij hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven die zich bezighouden met dergelijke exploitaties en werkzaamheden. Dit betekent bij deze bedrijven een

daling van vooral het uitvoerend personeelsbestand. Wanneer de toenemende tendens bij gemeenten om werk aan hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven uit te besteden zich voortzet, zal de omvang van het personeelsbestand voor zover dat strikt genomen tot de groene sector wordt gerekend vermoedelijk geen daling inhouden.

Een toenemen dan wel een afnemen van het uitvoerend personeelsbestand in beplantingen van gemeenten, bedrijven, instellingen e.d. zal van invloed zijn op de ontwikkeling van het aantal bedrijfs- en werkleiders evenals op het personeel betrokken bij voorlichting, toezicht e.d. in de groene sector. Bij alternatief A met 900 nieuwe arbeidsplaatsen in de uitvoerende sfeer zal dat circa 150 leidinggevende en toezichthoudende personen meer betreffen, waarvan ongeveer de helft werkleiders. Bij alternatief B met een vermindering van 700 man uitvoerend personeel zal het leidinggevend en toezichthoudend personeelsbestand vermoedelijk met 50 personen dalen. In totaal betekent dat bij alternatief A een toename van 1.050 en bij alternatief B een afname van 750 personen. Afhankelijk van de omstandigheden - beschikbare financiële middelen, arbeidsdichtheid, ontwikkeling van de oppervlakte e.d. - zal blijken of en in welke mate in de praktijk sprake zal zijn van een groeiende dan wel dalende omvang van het personeelsbestand bij gemeenten, hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven.

4.3 Conclusies

- Per saldo verwachten de geëquêeerden tot 1985 vrijwel geen uitbreiding van de geregistreerde oppervlakte bossen. Wel zullen er verschuivingen optreden tussen de eigenaarscategorieën.
- Het areaal bos zal volgens de Nota Landelijke Gebieden tot in de jaren negentig met 30.000 à 35.000 ha worden uitgebreid. Tot 1985 zal dat nauwelijks leiden tot een groter personeelsbestand in de bosbouw.
- De geëquêeerden verwachten dat er in 1985 ruim 13.600 ha natuurterrein meer zal zijn dan in 1980.
- Bij voldoende financiële middelen is het volgens het Structuurschema Natuur- en Landschapsbehoud de bedoeling jaarlijks circa 3.500 ha natuurterrein en landgoederen te verwerven, naast een veiligstellen van 1.750 ha door verwerving als reservaat. Deze ontwikkelingen leiden vermoedelijk niet tot extra-werkgelegenheid in natuurterreinen.
- Het personeelsbestand bij eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen zal in 1985 waarschijnlijk op bijna hetzelfde niveau liggen als in 1980.
- Het personeelsbestand bij inlands rondhouthandelaren zal - voor zover betrokken bij of werkzaam in de bossen - nog

enigszins afnemen door een verdere verschuiving van boswerk naar werfwerk.

- Als gevolg van de moeilijke financiële situatie bij de overheid, de stagnatie in de woningbouw, wegenbouw, recreatieve sector e.d. wordt een uitbreiding van de oppervlakte gemeentelijke beplantingen tot 1985 met maximaal 3.000 ha waarschijnlijk geacht.
- Een arbeidsdichtheid van één werknemer in de uitvoerende sfeer op 3,8 ha is gezien de omstandigheden niet uitgesloten.
- Een geringere uitbreiding van de oppervlakte beplantingen dan de geënteerden verwachten en een verlaging van de arbeidsdichtheid zal ten opzichte van 1980 kunnen leiden tot een vermindering van rond 750 arbeidsplaatsen.

5. Ontwikkeling van het personeelsbestand

in de groene sector tot 1985

5.1 Uittreding

In het voorgaande is ingegaan op factoren, die van invloed zijn op de vraag naar personeel. Aan de hand van de via de enquête verkregen gegevens wordt hier vastgesteld hoeveel arbeidsplaatsen er in de periode 1980-1985 openvallen als gevolg van beroepsbeëindiging (pensionering, overlijden en arbeidsongeschiktheid) of beroepsverandering waarbij men buiten de groene sector gaat werken. Vervolgens wordt aandacht geschonken aan het te verwachten aanbod van arbeidskrachten, met name van schoolverlaters van agrarische scholen.

In de periode 1980-1985 zullen 1.970 personen in de uitvoerende sfeer (vast personeel) wegens pensionering het beroep beëindigen, namelijk 1.320 bij gemeenten, 420 bij hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven, 200 bij eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen en 30 bij handelaren in inlands rondhout. Als gevolg van overlijden en arbeidsongeschiktheid zullen daar nog 580 openvallende arbeidsplaatsen bijkomen. Ook door vertrek naar een andere bedrijfssector vallen er arbeidsplaatsen open. Gezien de niet al te rooskleurige situatie op de arbeidsmarkt zal het aantal beperkt zijn. Gerekend over een periode van vijf jaar wordt aangenomen dat het ruim 150 man uitvoerend personeel betreft. Bij de bedrijfsleiders zullen in deze periode naar schatting 450 arbeidsplaatsen openvallen, bij de werkleiders 265 en bij het personeel belast met voorlichting, bewaking e.d. 170. In totaal zullen dus tussen 1980 en 1985 zo'n 3.600 arbeidsplaatsen in de groene sector openvallen. Het zwaartepunt ligt met ruim 2.200 arbeidsplaatsen bij de gemeenten, terwijl er bij de hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven bijna 900 arbeidsplaatsen openvallen.

Tabel 5.1 Openvallende arbeidsplaatsen 1980-1985

Categorie	Aantal openvall. arbeidspl. bij:				
	bedr.-	werk-	uitv.vast	overig	To-
	leiders	leiders	personeel	pers.	taal
Eigen. en beheerders van bossen en natuurterreinen	60	50	270	35	415
Inland rondhouthandelaren	45	5	45	-	95
Gemeenten	95	190	1.800	120	2.205
Hoven.- en groenv.bedr.	250	20	600	15	885
Totaal	450	265	2.715	170	3.600

De vraag is wat er met deze openvallende arbeidsplaatsen gebeurt. Van groot belang is in dit opzicht de koers van vooral het gemeentelijk beleid met betrekking tot het personeel evenals de ter beschikking staande financiële middelen. Men kan redeneren vanuit verschillende uitgangspunten.

Ten aanzien van het personeelsbestand zou een algehele personeelsstop - met name in de uitvoerende sfeer - het meest ver- gaand zijn, waarbij de openvallende en eventueel nieuwe arbeids- plaatsen niet worden vervuld. Dit zou neerkomen op een omvangrij- ke inkrimping van het gemeentelijk personeelsbestand in de groene sector. Denkbaar is echter ook dat het gemeentelijk personeelsbe- stand in zijn totaliteit gelijk blijft of in een aantal gevallen de kans krijgt mee te groeien met de ontwikkeling van het groen- areaal, b.v. bij sterk groeiende gemeenten.

Van de bij de gemeenten beschikbare financiële middelen zal een invloed uitgaan op de organisatie van de werkzaamheden, d.w.z. het zal kunnen leiden tot een al dan niet grotere mate van uitbe- steding van werk door gemeenten aan hoveniers- en groenvoorzie- ningsbedrijven.

De omvang van het personeelsbestand bij hoveniers- en groen- voorzieningsbedrijven hangt in sterke mate af van de situatie en ontwikkelingen bij de gemeenten. Er kunnen zich verschillende mo- gelijkheden voordoen. Indien bij de gemeenten een uitbreiding van het groenareaal niet gepaard gaat met een groter personeelsbestand, dan kan door uitbesteding van werk een stuk van de potentiële werkgelegenheid terecht komen bij de hoveniers- en groenvoorzie- ningsbedrijven. Indien het gemeentelijk personeelsbestand gelijk blijft of om welke reden dan ook daalt, dan zal - afhankelijk van de beleidsopstelling - een deel van de bestaande en eventueel nieuwe werkgelegenheid terecht komen bij het particuliere bedrijfs- leven.

Het personeelsbestand bij eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen is minder omvangrijk dan bij de gemeenten, ho- veniers- en groenvoorzieningsbedrijven. In wezen spelen echter de- zelfde factoren een rol, vooral de vraag of de financiële midde- len toereikend zijn om de openvallende of eventueel nieuwe ar- beidsplaatsen te vervullen. In de afgelopen decennia is het aan- tal personen dat werkzaam is in bossen en natuurterreinen aanzien- lijk gedaald. Deze daling is momenteel nog niet tot staan gekomen en zal in de toekomst volgens de geënquêteerde eigenaren en be- heerders - zij het vertraagd - nog wel enigszins doorgaan, zeker wat het uitvoerend vast personeel betreft. Verder zal een deel van het personeelsbestand zich waarschijnlijk meer gaan bezighou- den met voorlichting, toezicht en bewaking. Daarnaast zal de ten- dens om werk uit te besteden aan houthandelaren, loonwerkers, aan- nemersbedrijven e.d. toenemen.

Het ten dele niet vervullen van openvallende arbeidsplaatsen bij eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen en het ermee gepaard gaande doorschuiven van werk naar derden zal nauwe-

lijks effect hebben op de totale omvang van het personeelsbestand in bossen en natuurterreinen. Het streven naar arbeidsrationalisatie, een uitbreiding van het werktuigen- en machinepark evenals een tendens om machines met een grote capaciteit in te zetten, kan daarentegen wel een verminderend effect teweegbrengen. Wat er per saldo gaat gebeuren, hangt in sterke mate af van de financiële middelen.

5.2 Toetreding

Toetreding vindt plaats door schoolverlaters die veelal afkomstig zijn van agrarische scholen van de vakrichting aanleg en onderhoud, boomteelt, bosbouw e.d. Van belang is hoe groot de totale omvang van het te verwachten aanbod zal zijn. Een rol hierbij speelt de onzekerheid omtrent de ontwikkeling van het aantal schoolverlaters op scholen die opleiden voor een beroep in de groene sector.

Uit gegevens van de Commissie Planprocedure 1) blijkt dat rond 1982 het aantal leerlingen op middelbare agrarische scholen waarschijnlijk zijn hoogtepunt zal hebben bereikt. Een ontwikkeling die met enige schommelingen tot omstreeks 1987 kan voortduren. Tegen deze achtergrond en op basis van de ontwikkeling van het aantal leerlingen 2) in de afgelopen jaren is berekend dat tussen 1980 en 1985 naar schatting 2.800 schoolverlaters van middelbare agrarische scholen een baan in de groene sector zullen zoeken. Voor hogere agrarische scholen zou dat neerkomen op circa 600 schoolverlaters.

Tegenover dit aanbod staan zo'n 450 openvallende arbeidsplaatsen bij de bedrijfsleiding en 265 bij de werkleiding. Daarnaast komen er 170 arbeidsplaatsen beschikbaar bij de categorie overig personeel.

In tegenstelling tot de situatie vóór 1980 zullen tot 1985 in toenemende mate schoolverlaters van hogere agrarische scholen problemen ervaren bij het vinden van een baan in de groene sector. Dit mede vanwege het toenemend aanbod van academici. Voor de schoolverlaters van middelbare agrarische scholen zullen de moeilijkheden door het steeds stijgende aanbod nog groter worden dan ze enkele jaren geleden al waren.

Niet alle schoolverlaters zullen direct na hun opleiding bedrijfs- of werkleider worden. Soms is sprake van een doorstroming van een overigens beperkt aantal functionarissen, waardoor de op deze manier vrijkomende arbeidsplaatsen kunnen worden ingenomen door schoolverlaters. Het grote aanbod van schoolverlaters met

1) Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, Publikatie 16 van de Commissie Planprocedure, Den Haag, 1979.

2) Bron: Directie Landbouwonderwijs van het Ministerie van Landbouw en Visserij.

middelbaar agrarisch onderwijs leidt tot een verhoogde concurrentie op de arbeidsmarkt. Een gevolg daarvan zal zijn dat een deel van hen terechtkomt op een niveau dat lager ligt dan hun beroepsopleiding. Deze ontwikkeling leidt weer tot minder mogelijkheden door het eveneens stijgend aanbod van schoolverlaters van lagere agrarische scholen.

De vraag is hoe de categorie uitvoerend personeel zich tot 1985 zal ontwikkelen. Daarvoor is in de eerste plaats inzicht nodig in het aantal schoolverlaters van met name lagere agrarische scholen. Een rol spelen ook de ontwikkelingen bij andere categorieën personeel, zoals het inschakelen van los personeel of tewerkstelling van personeel via sociale regelingen (Werkgelegenheid Verruimende Maatregel, Wet Sociale Werkvoorziening).

Het aantal leerlingen in de laatste klas van lagere agrarische scholen dat tussen 1980 en 1985 de opleiding aanleg en onderhoud volgt, zal naar schatting 8.750 bedragen. Uit diverse onderzoeken is gebleken, dat rond 70% van hen na de lagere agrarische school geen verdere opleiding volgt, maar direct daarna wil gaan werken. Dat betekent dat tot 1985 in totaal circa 6.200 schoolverlaters zich rechtstreeks zullen aanmelden voor een baan in de groene sector.

Tegenover dit aanbod staat een geringere vraag naar personeel. Deze vraag heeft vrijwel uitsluitend te maken met het openvallen van arbeidsplaatsen en nauwelijks met nieuwe arbeidsplaatsen (alternatief A). Voor de periode 1980-1985 zou dat neerkomen op maximaal 3.700 arbeidsplaatsen bij het vast uitvoerend personeel. Dit in de veronderstelling dat inschakeling van andere categorieën personeel (los personeel of in het kader van sociale regelingen) ongeveer verloopt zoals dat in de afgelopen jaren het geval was.

Het aantal van 3.700 beschikbare arbeidsplaatsen heeft vooral betrekking op gemeentelijke beplantingen en is mede afgeleid van een uitbreiding van deze oppervlakte met 7.000 ha en een arbeidsdichtheid van één man uitvoerend vast personeel op 3,7 ha (alternatief A). Indien de oppervlakte gemeentelijke beplantingen slechts met 3.000 ha toeneemt en de arbeidsdichtheid één man op 3,8 ha wordt (alternatief B), dan kunnen er waarschijnlijk hooguit 2.100 arbeidsplaatsen vervuld worden. In beide gevallen is het aantal schoolverlaters tot 1985 aanzienlijk groter dan er in principe arbeidsplaatsen beschikbaar komen. In toenemende mate zullen er dan ook voor de betreffende categorie schoolverlaters problemen op de arbeidsmarkt ontstaan. Problemen die momenteel al zichtbaar zijn in de vorm van jeugdige werklozen in de groene sector. Zo bleek dat eind 1982 ruim 40% van het werkzoekend uitvoerend personeel in de groene sector jonger was dan 23 jaar 1).

Verwacht wordt dat de groene sector niet in staat zal zijn het groeiend aanbod van schoolverlaters op te nemen. Dit verschil van gebied tot gebied. Vermoedelijk zullen er alleen in het

1) Bron: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

noorden redelijk voldoende plaatsingsmogelijkheden zijn voor schoolverlaters van lagere agrarische scholen als gevolg van het tamelijk geringe aanbod. In het oosten en westen daarentegen zal het aanbod aanzienlijk groter zijn dan de vraag. Dat geldt zowel bij een uitbreiding van de oppervlakte gemeentelijke beplantingen met 7.000 ha (alternatief A) als bij een uitbreiding met 3.000 ha (alternatief B).

Tussen 1980 en 1985 is er voor de groene sector een aanbod te verwachten van circa 600 schoolverlaters van hogere, 2.800 van middelbare en 6.200 van lagere agrarische scholen. Tegenover dit aanbod staat bij alternatief A een vraag van maximaal 4.650, waarvan er 3.600 betrekking hebben op openvallende (tabel 5.1) en 1.050 op nieuwe arbeidsplaatsen (zie 4.2 Werkgelegenheid in beplantingen). Bij alternatief B zal de vraag vermoedelijk 2.850 bedragen. Een en ander onder aanname dat het inschakelen van andere categorieën personeel - los personeel of in het kader van sociale regelingen - verloopt zoals vóór 1980.

Bij de uitoefening van functies in de groene sector worden steeds hogere eisen aan het opleidingsniveau gesteld. Dat heeft gevolgen voor de plaatsingsmogelijkheden van de diverse categorieën schoolverlaters die zich voor een baan in de groene sector aanmelden. Indien tussen 1980 en 1985 alle openvallende en nieuwe arbeidsplaatsen worden vervuld, zal er bij alternatief A (maximale raming) plaats zijn voor 450 gediplomeerde schoolverlaters van hogere, 630 van middelbare en 3.350 van lagere agrarische scholen. De overige arbeidsplaatsen zullen worden ingenomen door academici en technisch opgeleiden. De waarschijnlijk te verwachten ontwikkeling waarbij een daling van de werkgelegenheid in de groene sector wordt verondersteld - alternatief B - biedt vermoedelijk plaats aan slechts 400 schoolverlaters van hogere, 500 van middelbare en 1.750 van lagere agrarische scholen. Op alle functieniveaus is het aanbod van personeel voor de groene sector dus groter dan er arbeidsplaatsen beschikbaar zullen zijn (tabel 5.2).

Hoe de plaatsingsmogelijkheden voor schoolverlaters van lagere agrarische scholen zijn, hangt mede af van de totale omvang van het uitvoerend personeelsbestand. In dit opzicht speelt vooral het werk in gemeentelijke beplantingen een belangrijke rol. In 1980 bedroeg de totale omvang van alle daarin werkzame categorieën personeel 22.500 manjaren (tabel 3.7). Bij alternatief A (68.000 ha gemeentelijke beplantingen) is aangenomen dat er werk zou zijn voor 18.400 man uitvoerend vast gemeentepersoneel en personeel van hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven (tabel 4.3). Indien de omvang van het los personeel en van personeel in W.V.-verband - in totaal 1.800 manjaren - niet toeneemt, dan zou dat in principe ruimte laten voor 3.900 manjaren in W.S.W.-verband (tabel 5.3). Bij alternatief B (64.000 ha beplantingen) zou er plaats zijn voor 16.800 man uitvoerend vast personeel bij gemeenten, hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven. Dit onder dezelfde aanname als bij alternatief A. Tegenover een aanbod van 6.200

Tabel 5.2 Plaatsingsmogelijkheden en aanbod van schoolverlaters 1980-1985 bij alternatief A en B

Opleidingsniveau	Personeelscategorie	68.000 ha ge-meentelijke beplantingen (alternatief A)	64.000 ha ge-meentelijke beplantingen (alternatief B)	Aanbod van schoolverlaters
Academisch onderwijs	bedrijfsopleiding	70	50	?
Hoger agr. onderwijs	} bedrijfs- en werkleiding, toezichhoudend (overig) personeel	450	400	600
Middelb.agr. onderwijs		430	300	
Middelb.agr. onderwijs	} uitvoerend personeel	200	200	2.800
Lager agr. onderwijs		3.350	1.750	
Hoger techn. onderwijs	} leidinggevend en toezichhoudend personeel	85	85	?
Middelb.techn.onderwijs				
Lager techn. onderwijs	uitvoerend personeel	65	65	?
Totaal aantal arbeidsplaatsen		4.650	2.850	

schoolverlaters van lagere agrarische scholen zal er bij alternatief A plaats zijn voor 3.350 en bij alternatief B voor 1.750 schoolverlaters.

Tabel 5.3 Arbeidsvolume (in manjaren) uitvoerend vast personeel in gemeentelijke beplantingen in 1985

Uitgangspunt/mogelijkheden	68.000 ha gemeentelijke beplantingen (alternatief A)	64.000 ha gemeentelijke beplantingen (alternatief B)
I. Uitgangspunt: uitvoerend vast personeel van gemeenten, hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven	18.400	16.800
II. Mogelijkheden:		
Wet Sociale Werkvoorziening	3.900	3.900
Werkverruimende Maatregel	900	900
Los personeel	<u>900</u>	<u>900</u>
Totaal manjaren uitvoerend pers.	24.100	22.500

Bij een verdere stijging van de werkloosheid dient men rekening te houden met een toenemend aantal tewerkgestelden in het kader van maatregelen ter verruiming van de werkgelegenheid. Hoe groot dit aantal zal zijn, hangt af van het in dit opzicht te voeren overheidsbeleid. Indien het beleid erop gericht zou zijn een groter aantal personen in de groene sector tewerk te stellen via maatregelen ter verruiming van de werkgelegenheid, dan werkt dat beperkend op de plaatsingsmogelijkheden van schoolverlaters. Een verdubbeling van het aantal manjaren in W.V.-verband - b.v. met 900 - gaat vermoedelijk gepaard met een overeenkomstige daling van het aantal bij het vast uitvoerend personeel. Deze daling zal nog groter zijn indien ook de omvang van de categorie los personeel (seizoenkrachten, part-timers e.d.) met b.v. 900 manjaren toeneemt (tabel 5.4).

Van betekenis is ten slotte de tewerkstelling via de Wet Sociale Werkvoorziening. De omvang van deze categorie personeel is de afgelopen jaren nogal toegenomen. Met het oog op een gewenste stabilisering van het aantal werknemers dat een beroep doet op deze regeling is het beleid erop gericht de groei van het aantal W.S.W.-ers te beperken 1). Dit betekent enige groei tot 1983 en

1) Ministerie van Sociale Zaken, Jaarverslag Arbeidsmarkt 1980, Den Haag, 1981, blz. 53.

Tabel 5.4 Arbeidsvolume (in manjaren) in gemeentelijke beplantingen in 1985 bij gewijzigd W.V.-beleid en uitbreiding los personeelsbestand

Uitgangspunt/mogelijkheden	68.000 ha gemeentelijke beplantingen (alternatief A)	64.000 ha gemeentelijke beplantingen (alternatief B)
I. Uitgangspunt: Werkverruimende Maatregel	1.800	1.800
Los personeel	1.800	1.800
II. Mogelijkheden:		
Uitvoerend vast personeel	16.600	15.000
Wet Sociale Werkvoorziening	3.900	3.900
Totaal manjaren uitvoerend pers.	24.100	22.500

daarna een zgn. nulgroei. Omgerekend zou dat in 1985 neerkomen op circa 3.600 manjaren in W.S.W.-verband. Bij alternatief A (68.000 ha beplantingen) zou er dan plaats zijn voor 18.700 man vast uitvoerend personeel en bij alternatief B (64.000 ha beplantingen) voor 17.100 man gemeentepersoneel en personeel bij hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven. Dit in de veronderstelling dat het aantal manjaren voor los personeel en personeel in W.V.-verband op het niveau van 1980 blijft. Een toename van beide categorieën personeel wordt niet uitgesloten geacht, wat leidt tot een verdere vermindering van het aantal arbeidsplaatsen bij het vast uitvoerend personeel (tabel 5.5).

Tabel 5.5 Arbeidsvolume (in manjaren) in gemeentelijke beplantingen in 1985 bij gewijzigd W.S.W.-beleid

Uitgangspunt/mogelijkheden	68.000 ha gemeentelijke beplantingen (alternatief A)	64.000 ha gemeentelijke beplantingen (alternatief B)
I. Uitgangspunt: Wet Soc.Werkvoorz.	3.600	3.600
Werkverr.Maatregel	1.800	1.800
Los personeel	1.800	1.800
II. Mogelijkheid: Uitvoerend vast personeel	16.900	15.300
Totaal manjaren uitvoerend pers.	24.100	22.500

Het geheel overziend kan men stellen dat de plaatsingskansen voor schoolverlaters van lagere agrarische scholen voor een vaste baan in de uitvoerende sfeer in de groene sector tussen 1980 en 1985 het grootst zijn bij een aanzienlijke uitbreiding van de opervlakte gemeentelijke beplantingen (alternatief A) én bij een gelijkblijvende omvang van de categorie los personeel evenals van de tewerkstelling in W.V.- en W.S.W.-verband. Naar schatting zou dat in 1985 maximaal 18.700 arbeidsplaatsen voor het uitvoerend personeel betekenen. Gezien de moeilijke financiële situatie bij o.m. de gemeenten wordt een dergelijke ontwikkeling niet waarschijnlijk geacht. Eerder zal sprake zijn van een toenemende omvang van het los personeelsbestand en van een tewerkstelling in W.V.-verband. In combinatie met een beperkte uitbreiding van het aantal personen in W.S.W.-verband zal de omvang van het vast uitvoerend personeelsbestand in 1985 dan naar schatting 15.300 man bedragen bij 64.000 ha gemeentelijke beplantingen (alternatief B). Een en ander zal gevolgen hebben voor de verdeling van het aantal arbeidsplaatsen in de uitvoerende sfeer bij gemeenten, hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven. Een dergelijke ontwikkeling laat nauwelijks ruimte voor toetreding van schoolverlaters van lagere agrarische scholen. Hoe de ontwikkelingen zullen verlopen, hangt grotendeels af van het beleid dat de gemeenten ten aanzien van de groenvoorziening voeren.

5.3 Conclusies

- Door een natuurlijk verloop (pensionering, arbeidsongeschiktheid e.d.) zullen er van 1980-1985 in de groene sector ongeveer evenveel arbeidsplaatsen openvallen als van 1975-1980, namelijk 3.600 waarvan ruim 2.700 in de uitvoerende sfeer, met een zwaartepunt bij de gemeenten.
- Het al dan niet vervullen van openvallende arbeidsplaatsen bij gemeenten en bij eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen wordt vooral bepaald door de beschikbare financiële middelen en het te voeren personeelsbeleid.
- De omvang van het personeelsbestand bij hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven hangt in sterke mate af van de mate van uitbesteding van werk door de gemeenten aan deze bedrijven. Bij inlands rondhouthandelaren is vooral het in de bossen te verrichten werk bepalend voor de omvang van het personeelsbestand.
- Tussen 1980 en 1985 is er voor de groene sector een aanbod te verwachten van 600 schoolverlaters van hogere, 2.800 van middelbare en 6.200 van lagere agrarische scholen.
- Het aanbod van personeel voor de groene sector is tussen 1980 en 1985 alle functieniveaus groter dan het aantal openvallende arbeidsplaatsen en eventueel nieuwe arbeidsplaatsen samen.

- In het gunstigste geval (alternatief A) zal er in de groene sector plaats zijn voor 450 schoolverlaters van hogere, 630 van middelbare en 3.350 van lagere agrarische scholen. Bij een meer waarschijnlijk te verwachten ontwikkeling (alternatief B) zal dat het geval zijn voor resp. 400, 500 en 1,750 schoolverlaters.
- Het toenemende aanbod van schoolverlaters met een op de groene sector gerichte schoolopleiding leidt steeds sterker tot concurrentie en verdringingseffecten op alle niveaus van de arbeidsmarkt.
- Een deel van de gediplomeerden van hogere en middelbare agrarische scholen zal mede door het grote aanbod terecht komen op een niveau dat lager ligt dan de gevolgde beroepsopleiding. Door deze ontwikkeling worden uiteindelijk vooral de mogelijkheden voor schoolverlaters van lagere agrarische scholen voor een baan in de groene sector beperkt.
- Een toenemende inschakeling van los personeel en een grotere tewerkstelling via de Werkgelegenheid Verruimende Maatregel of via de Wet Sociale Werkvoorziening beperkt eveneens de omvang van het vast uitvoerend personeelsbestand in de groene sector.

Samenvatting

De groene sector staat volop in de belangstelling. Door de bossen, natuurterreinen en beplantingen worden verschillende functies vervuld. Gezien de maatschappelijke ontwikkelingen neemt de groenvoorziening en de verzorging daarvan in het kader van de werkgelegenheid een belangrijke plaats in.

Rond 1975 is een onderzoek uitgevoerd naar de omvang en samenstelling evenals naar de in de toekomst te verwachten ontwikkeling van het personeelsbestand in de groene sector. Dit onderzoek is in 1981 herhaald met het doel de ontwikkeling tussen 1975 en 1980 te evalueren en zonodig de destijds opgestelde prognose bij te stellen.

- Uitbreiding groenareaal en nieuwe arbeidsplaatsen 1975-1980

De oppervlakte bossen - geregistreerd bij het Bosschap - bleef tussen 1975 en 1980 ongeveer gelijk. De hoeveelheid te verrichten werk kon doorgaans door het aanwezige personeelsbestand worden uitgevoerd. Het aantal hierbij betrokken leidinggevende en toezichthoudende personen veranderde nauwelijks, terwijl een lichte daling optrad (70 personen) bij het uitvoerend personeel.

De totale te beheren oppervlakte natuurterreinen werd sterker uitgebreid - vooral bij de rijksoverheid - dan destijds werd verwacht. De uitbreiding vloeide meestal voort uit de omvorming van landbouwgrond of bos tot natuurterrein. Vanwege het tamelijk arbeidsextensieve karakter van het werk leidde de uitbreiding echter niet tot een groter personeelsbestand.

Als gevolg van de uitbreiding van de oppervlakte beplantingen is het personeelsbestand bij gemeenten, hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven toegenomen met 2.950 personen. Dit ondanks een overigens verwachte daling van de arbeidsdichtheid in gemeentelijke beplantingen.

- Ontwikkeling personeelsbestand tot 1980

In 1980 waren er in totaal 48.000 personen betrokken bij of werkzaam in bossen, natuurterreinen en beplantingen. Daarvan behoorden er ruim 5.700 tot het leidinggevend en toezichthoudend personeel en bijna 21.850 tot het vast uitvoerend personeel. Ten opzichte van 1975 betekent dat een stijging met resp. 6% en 13%. Naast dit vast personeel was in de uitvoerende sfeer los personeel werkzaam, en was er sprake van tewerkstelling via de Werkgelegenheid Verruimende Maatregel en de Wet Sociale Werkvoorziening. In vergelijking met 1975 is het aantal niet-regelmatig werkzamen toegenomen met ruim 20%.

Personeelsbestand in bossen, natuurterreinen en beplantingen in 1975 en 1980

Regelmatig en niet-regelmatig werkzaam personeel	1975		1980	
	Aantal personen	Aantal manjaren	Aantal personen	Aantal manjaren
Regelmatig werkzaam vast personeel				
- bedrijfsleiders	2.745	2.105	2.795	2.145
- werkleiders	1.430	1.240	1.595	1.390
- uitvoerend personeel	19.280	19.230	21.840	21.800
- overig personeel	1.230	890	1.325	960
Totaal	24.685	23.465	27.555	26.295
Niet-regelmatig werkzaam personeel				
- los uitvoerend personeel	4.290	1.005	4.620	1.065
- Werkgelegenheid Verruimende Maatregel	2.655	1.245	2.320	1.030
- Wet Sociale Werkvoorziening	10.000	2.500	13.500	3.400
Totaal	16.945	4.750	20.440	5.495
Totaal werkzaam personeel	41.630	28.215	47.995	31.790

De vooral als gevolg van de uitbreiding van de oppervlakte beplantingen toegenomen werkgelegenheid in de groene sector overtrof de destijds opgestelde prognose, namelijk bij de meest optimistische opstelling met 400 en bij de toen voor waarschijnlijk gehouden ontwikkeling met bijna 1.250 man regelmatig werkzaam personeel.

- Uit- en toetreding 1975-1980

Door pensionering, arbeidsongeschiktheid, overlijden en beroepsverandering kwamen er van 1975-1980 in totaal 3.550 arbeidsplaatsen vrij. Van de ruim 6.400 te vervullen opengevallen en nieuwe arbeidsplaatsen werden er 4.700 ingenomen door schoolverlaters van lagere agrarische scholen, 775 van middelbare en 350 van hogere agrarische scholen. De overige arbeidsplaatsen werden meestal bezet door technisch opgeleiden en personen afkomstig van andere bedrijfssectoren.

Vraag en aanbod van afgestudeerden van hogere agrarische scholen waren tot 1980 redelijk goed op elkaar afgestemd. Het totale aanbod van gediplomeerden van middelbare agrarische scholen vormde daarentegen een veelvoud van de feitelijke behoefte, zodat een deel werkloos raakte.

- Ontwikkeling groenareaal 1980-1985

Een uitbreiding van de geregistreerde oppervlakte bossen tot 1985 wordt niet waarschijnlijk geacht, hoewel er tussen de eigenaarscategorieën verschuivingen kunnen optreden. Bij de natuurterreinen ligt een toename van ruim 13.600 ha in de lijn der verwachting. Dit is meestal een gevolg van omvorming van landbouwgrond of bos tot natuurterrein. Door het tamelijk arbeidsextensieve karakter van de werkzaamheden zal er nauwelijks extra-werkgelegenheid ontstaan. Indien echter de plannen om het areaal bossen en natuurterreinen - Nota Landelijke Gebieden - gerealiseerd worden, is een uitbreiding van het personeelsbestand op langere termijn niet uitgesloten.

Uit de opgave van de geëquëterde gemeenten blijkt dat de oppervlakte beplantingen tot 1985 met 7.000 ha zou kunnen toenemen. Door budgettaire beperkingen bij de overheid, stagnatie in de woning- en wegenbouw e.d. zal de toename vermoedelijk hooguit 3.000 ha bedragen. Gezien de omstandigheden is tegelijkertijd een verder afnemende arbeidsdichtheid waarschijnlijk.

- Prognose werkgelegenheid tot 1985

Een beperkte uitbreiding van de oppervlakte beplantingen en een verlaging van de arbeidsdichtheid leidt ten opzichte van 1980 tot een vermindering van 750 arbeidsplaatsen. De daling zal drastischer vormen aannemen als de door een natuurlijk verloop openvallende arbeidsplaatsen - in totaal 3.600, waarvan 2.700 bij het vast uitvoerend personeel - slechts ten dele of helemaal niet worden vervuld.

Het al dan niet vervullen van openvallende arbeidsplaatsen bij gemeenten en bij eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen wordt vooral bepaald door de beschikbare financiële middelen en het te voeren personeelsbeleid. Bij de hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven hangt de omvang van het personeelsbestand sterk af van de mate van uitbesteding van werk door de gemeenten aan deze bedrijven, terwijl bij de inlands rondhouthandelaren vooral het in de bossen te verrichten werk bepalend is.

- Vraag en aanbod van personeel

Het aanbod van personeel voor de groene sector is tussen 1980 en 1985 op alle functieniveaus groter dan de vraag. Tegenover een aanbod van circa 9.600 gediplomeerde schoolverlaters van hogere (600), middelbare (2.800) en lagere (6.200) agrarische scholen staat een vraag naar vermoedelijk hooguit 2.850 schoolverlaters. Daarbij gaat het om circa 450 arbeidsplaatsen bij de bedrijfsleiding, bijna 250 bij de werkleiding, ruim 2.000 bij het vast uitvoerend personeel en circa 150 bij het overig personeel. Bij deze vraag zal er naar verwachting plaats zijn voor slechts 400 schoolverlaters van hogere, 500 van middelbare en 1.750 van lagere agrarische scholen. De overige arbeidsplaatsen zullen meestal worden

bezet door op technische scholen opgeleiden.

Plaatsing van 1.750 schoolverlaters van lagere agrarische scholen in de groene sector zal mogelijk zijn indien het inschakelen van andere categorieën personeel verloopt zoals in de afgelopen jaren het geval was. Een toename van het los personeel en een groter aantal tewerkgestelden via de Werkgelegenheid Verruimende Maatregel of de Wet Sociale Werkvoorziening beperkt de mogelijkheden van toetreding van schoolverlaters van lagere agrarische scholen.

Het toenemende aanbod van schoolverlaters met een op de groene sector gerichte schoolopleiding leidt vanwege de verminderende vraag tot grote problemen op de arbeidsmarkt. Een deel van de gediplomeerden van hogere en middelbare agrarische scholen zal na hun studie gedurende korte of langere tijd niet aan een baan kunnen komen. Voor zover dat wel het geval is, loopt een aantal gediplomeerden - door het grote aanbod - de kans op een lager niveau werk te vinden dan de gevolgde beroepsopleiding. Deze ontwikkeling beperkt uiteindelijk de mogelijkheden van schoolverlaters van lagere agrarische scholen waardoor een groot aantal vooralsnog geen werk zal kunnen krijgen.

Slotbeschouwing

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat de werkgelegenheid in de groene sector - vooral in beplantingen - tot 1980 sterker is toegenomen dan men in 1975 voor mogelijk hield. Na 1980 zou - naar men toen verwachtte - een vertraging optreden in de toename van het groenareaal. Onder invloed van technologische ontwikkelingen, veranderende beheersdoelstellingen en beschikbare financiële middelen zou ook de werkgelegenheid relatief gematigd groeien. De werkgelegenheid in beplantingen zou daarbij een beter perspectief hebben dan in de bosbouw en het natuurbehoud. In het vorig rapport 1) werd de ontwikkeling van de werkgelegenheid in de groene sector na 1980 over het algemeen als niet zo gunstig beoordeeld. Door de recente budgettaire beperkingen bij de overheid i.c. de gemeenten wordt deze sector momenteel echter geconfronteerd met extra problemen.

- Bossen en natuurterreinen

De omvang van de werkgelegenheid in bossen en natuurterreinen lag - zoals uit het nu uitgevoerde onderzoek bleek - in 1980 iets beneden het niveau van 1975. Hiermee is de daling, die enkele decennia terug begon, nagenoeg tot stilstand gekomen. Te verwachten is dat de daling in de toekomst niet verder zal doorgaan. Indien de plannen om het areaal bossen en natuurterreinen uit te breiden - Nota Landelijke Gebieden 2) - gerealiseerd worden, is enige stijging van de omvang van het personeelsbestand in deze onderdelen van de groene sector niet uitgesloten. Gezien de budgettaire beperkingen bij de overheid is vooralsnog een grote uitbreiding van het areaal bossen en natuurterreinen niet waarschijnlijk. Wel kan door deze beperkingen het aandeel van het particuliere bosbezit minder snel teruglopen.

Bij de ontwikkeling van de werkgelegenheid in bossen en natuurterreinen speelt verder de vervanging van arbeid door machines een rol. De indruk is dat de in de afgelopen decennia plaatsgevonden mechanisatie in de jaren tachtig niet in dezelfde mate zal doorgaan, gezien de toenemende tendens tot het inzetten van o.m. kleinere, minder schade veroorzakende en milieuvriendelijker machines. Het proces van vervanging van arbeid door kapitaal is geen volledig op zichzelf staand proces, maar meer een kwestie van beleidskeuzen. Daarbij spelen factoren een rol als de aard van het werk (zwaarte van het werk, vuil en onaangenaam werk e.d.), de schaal waarop de werkzaamheden plaatsvinden (klein- of groot-

1) Spierings, C.J.M., Het personeelsbestand in de groene sector, Den Haag, 1978.

2) Nota Landelijke Gebieden, Den Haag, 1979.

schaligheid) evenals de aard en de gesteldheid van de terreinen. De hierop gebaseerde beleidsopstellingen van de overheid en de door haar gesubsidieerde instanties werken door op de omvang van het vereiste personeelsbestand.

Op 1 januari 1977 zijn de Beschikkingen Bosbijdragen en Natuurbijdragen gaan functioneren. Bij beide beschikkingen staat een doelmatig beheer centraal. Bij de bossen betreft het de instandhouding van houtopstanden met het oog op het voortbrengen van hout, de recreatie en het natuurbehoud. Hierbij speelt verbetering van de rentabiliteit en liquiditeit een belangrijke rol. Bij de natuurterreinen gaat het vooral om het in stand houden van de verscheidenheid van de terreinen.

Destijds werd een gunstig effect van deze beschikkingen op de omvang van de werkgelegenheid verwacht 1). Van de verleende bijdragen is vooral de z.g. 75%-regeling, waarbij een bijdrage in de netto-kosten voor onrendabel onderhoudswerk wordt verleend, van invloed op de werkgelegenheid. Dit temeer omdat door het wegvallen van de E-regeling in 1979 de hoeveelheid ingezette arbeid terugliep. De hiervoor in de plaats gekomen Werkgelegenheid Verruimende Maatregel is in principe toegankelijk voor de gehele bosbouw, maar door de beperkte feitelijke toewijzing is de werkings sfeer gedaald. Daarmee is de bijdrage van deze regeling aan de werkgelegenheid in bossen en natuurterreinen van relatief geringe betekenis. Daar staat tegenover dat het scheppen van werkgelegenheid in het kader van deze regeling relatief goedkoop is gezien de betrekkelijk geringe bijkomende kapitaalkosten.

Van de 75%-bijdrage in de netto-kosten van onrendabel werk is een positieve stimulans uitgegaan op het verrichten van achterstallig onderhoud in de bossen. Op basis van de uitgekeerde bedragen is de geboden werkgelegenheid geschat op gemiddeld circa 180 manjaren. De indruk bestaat dat door deze regeling het niveau van de uitvoering van de werkzaamheden de onderhoudstoestand op een meer verantwoord peil heeft gebracht 2). Niettemin blijft - gegeven de beheersdoelstellingen - sprake van een wezenlijk tekort aan arbeidsplaatsen bij de nog steeds bestaande achterstand bij het onderhoud in bossen en landschappelijke beplantingen 3).

- 1) Spierings, C.J.M., De huidige en toekomstige werkgelegenheid in de groene sector, Den Haag, 1978.
- 2) Berger, E.P. en R. Rijnveld, Kanttekeningen bij de bedrijfsuitkomsten in de Nederlandse bosbouw over 1980, in: Nederlands Bosbouw tijdschrift, 1982, blz. 278-283.
- 3) Spierings, C.J.M., Achterstallig onderhoud en werkgelegenheid in bossen en natuurterreinen, Den Haag, 1979.
Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, De quartaire sector: maatschappelijke behoeften en werkgelegenheid, Den Haag, '79.
Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, Wij kunnen er werk van maken!, Rijswijk, 1980.
Bosbouwvoorlichtingsraad, Advies inzake de benutting van werkgelegenheid in bossen en landschapselementen, 1981.

Wat de natuurterreinen betreft, zijn voor het onderhoud in de afgelopen jaren circa 80 arbeidsplaatsen beschikbaar gesteld bij particuliere natuurbeschermingsorganisaties. Gezien het aantal personen dat in 1980 in natuurterreinen werkzaam was, betekent dit een verhoudingsgewijs grote aanvulling. Daarmee is het ook in natuurterreinen aanwezige en aanzienlijke achterstallig onderhoudswerk echter geenszins weggewerkt.

- Beplantingen

In het in 1975 uitgevoerde onderzoek werden de beste perspectieven ten aanzien van de ontwikkeling van de werkgelegenheid verwacht bij de beplantingen. Dit deel van de groene sector wordt echter in toenemende mate geconfronteerd met problemen op het terrein van de vraag naar en het aanbod van personeel. Weliswaar kon als gevolg van de uitbreiding van de oppervlakte gemeentelijke beplantingen tot 1980 het aantal arbeidsplaatsen worden uitgebreid, maar de arbeidsdichtheid liep verder terug. In de behoefte aan personeel werd meestal voorzien door het aantrekken van schoolverlaters van lagere, middelbare en hogere agrarische scholen met op de groene sector gerichte beroepsopleidingen.

Het aanbod van schoolverlaters van middelbare agrarische scholen was reeds tegen het eind van de jaren zeventig aanzienlijk groter dan de vraag. Momenteel is ook de groei van het aantal schoolverlaters van lagere agrarische scholen zodanig groot dat sprake is van jeugdige werklozen. Tussen beide groepen schoolverlaters ontstaat in toenemende mate concurrentie op de arbeidsmarkt. De schoolverlaters van lagere agrarische scholen worden daarbij extra bemoeilijkt door de geringe bijscholingsmogelijkheden. In de komende jaren zal tevens vanuit hogere agrarische scholen het aanbod groter zijn dan de vraag naar schoolverlaters. Vanwege het eveneens groeiende aanbod van afgestudeerde academici zal ook deze groep steeds meer problemen tegenkomen bij het vinden van een passende baan. Het op alle niveaus toenemende aanbod van arbeidskrachten leidt binnen de groene sector tot verhoogde concurrentie en verdringingseffecten 1).

Tegenover dit groeiende aanbod staat een afnemende vraag naar personeel in de sfeer van de gemeentelijke beplantingen. Door de economische recessie in de afgelopen jaren is de groei van de werkgelegenheid onder zware druk gekomen. Stagnatie in de woningbouw, de recreatieve sector, de wegenbouw e.d. gaat gepaard met minder aanleg van stedelijke en landschappelijke beplantingen. Van grotere betekenis zijn de teruglopende gemeentelijke budgetten ten behoeve van de groenvoorziening, waarbij dalingen van 10% of meer momenteel geen uitzondering zijn. Het gevolg is dat er minder geld beschikbaar komt voor aanleg, beheer en onderhoud. In de

1) Vergelijk: Huurne, A.G. ter en A.M.C. Vissers, Jeugdwerkloosheid, in: Economisch Statistische Berichten, 1982, blz. 1211-1213.

praktijk leidt dit veelal tot aanzienlijk minder nieuwe aanleg, terwijl er in de onderhoudssfeer wordt beperkt. Deze ontwikkeling treft ook de hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven die - de laatste jaren in toenemende mate - werkzaamheden voor gemeenten uitvoeren.

Onder de druk van de omstandigheden dreigt een toenemend deel van het vaste personeelsbestand bij hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven zonder werk te komen. Deze vakmensen kunnen na een tijd werkloos te zijn geweest via de Werkgelegenheid Verruimende Maatregel weer in de groene sector belanden. Door deze ontwikkeling kunnen personen die voor het hoveniersvak zijn opgeleid maar werkloos zijn geworden weer in hun eigen vak terugkeren. Een bezwaar is echter dat de regeling bedoeld is als een tewerkstelling van tijdelijke aard. Zo'n situatie zal door de betreffende personen niet direct als een positieve werkmotivatie worden ervaren.

De W.V.-regeling is personeelsgericht, namelijk in de vorm van een tegemoetkoming in de loonkosten aan de werkgever. In plaats van een personeelsgerichte regeling verdienen object-gerichte maatregelen op basis van meerjarige beheersplannen voor daartoe aan te wijzen projecten wellicht de voorkeur. Daarbij kan worden aangesloten bij de in veel gemeenten aanwezige uitbesteding van werk aan derden i.c. aan hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven. Op deze wijze kan de bij het bedrijfsleven bestaande specifieke kennis ten aanzien van het groenbeheer en -voorziening rechtstreeks en optimaal met vakbekwaam personeel en een overeenkomstig voorzieningenapparaat worden benut. Uit enkele proefnemingen zou dan kunnen blijken of de door de overheid beschikbaar gestelde bedragen een voldoende effect opleveren. Daarmee is ook een beter inzicht te krijgen in de vraag of inschakeling van het bedrijfsleven meer rendement oplevert dan plaatsing via non-profit organisaties.

De veranderende omstandigheden zullen verstreckende gevolgen hebben voor het personeelsbestand dat werkzaam is in beplantingen. De indruk is dat een tijdelijke teruggang in de hoeveelheid te verrichten werk door de hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven wel is op te vangen zonder dat de bestaande bedrijven in gevaar komen. De onzekere economische situatie en de budgettaire beperkingen kunnen er bij het bedrijfsleven namelijk toe leiden dat men meer dan voorheen het werk laat uitvoeren door los personeel dat flexibel inzetbaar is, zeker als men let op het in ruime mate aanwezige arbeidsaanbod. Deze omzetting heeft alleen zin als sprake is van een tijdelijke volumeteruggang. Voor de betrokken werknemers is zo'n omzetting echter niet aantrekkelijk, evenmin als voor de werkgelegenheid in de sector als geheel. Hoe een en ander op lange termijn zal uitwerken op het vaste personeelsbestand bij het bedrijfsleven is moeilijk aan te geven.

Gelet op de recente en toekomstige ontwikkelingen bij de gemeenten wordt het werkpakket van hoveniers- en groenvoorzienings-

bedrijven bij particuliere personen en bedrijven naar verhouding belangrijker. Door zich gericht tot deze potentiële klantenkring te wenden, kan het werkterrein van de groenvoorziening en -verzorging wellicht worden uitgebreid. Indien daarvan sprake is, kan de omvang van het personeelsbestand van hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven dan per saldo vermoedelijk in dezelfde omvang gehandhaafd blijven als vóór 1980. Afhankelijk van de aard van de bedrijven - specialisatie, anderssoortige maar nauw aan de groene sector verwante activiteiten, commerciële vernieuwing e.d. - zullen dan wel verschuivingen in het personeelsbestand tussen de bedrijven ontstaan. Indien echter ook bij de particulieren, b.v. door een dalende koopkracht, het door de hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven uit te voeren werkpakket niet kan worden uitgebreid, zal de omvang van het personeelsbestand bij deze bedrijven verder terugzakken.

In deze studie zijn enkele mogelijke ontwikkelingslijnen aangegeven over de samenstelling van het personeelsbestand in de groene sector tot 1985. Daarbij is ingegaan op vraag en aanbod.

De vraag naar arbeidskrachten is sterk afhankelijk van de hoeveelheid beschikbare financiële middelen. De omvang van deze middelen wordt vooral bepaald door de van beleidswege gestelde prioriteiten. Door de moeilijke economische situatie is zelfs op korte termijn weinig met zekerheid over de vraag naar personeel in de groene sector te voorspellen.

Voor een schatting van het aanbod van arbeidskrachten i.c. schoolverlaters is uitgegaan van recente en op korte termijn te verwachten ontwikkelingen. Als gevolg van een snelle groei van het aanbod stijgt de werkloosheid onder de specifiek voor de groene sector opgeleiden nog steeds. De stijging wordt mede beïnvloed door de budgettaire beperkingen bij de gemeenten.

De vraag naar en het aanbod van personeel in de groene sector lopen steeds verder uiteen. Van belang is welke maatregelen deze discrepantie kunnen verminderen. In principe zijn er - volgens Goudriaan 1) - verschillende aanknopingspunten, zoals vervroegde uittreding, beperkte toelating tot de opleidingsrichtingen en verbreding van de bestaande opleidingen. Verlaging van de uittredingsleeftijd zal voor de groene sector slechts een beperkt effect hebben, te meer omdat de gemiddelde leeftijd relatief laag is, zoals b.v. bij de hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven. Verder zal het effect van een beperkte toelating - indien toepasbaar - tot opleidingsrichtingen voor een baan in de groene sector pas op langere termijn enig effect sorteren. Verkleining van het arbeidsaanbod door verbreding van de bestaande opleidingen zal de plaatsingsmogelijkheden voor de schoolverlaters van agrarische scholen nauwelijks vergroten.

1) Goudriaan, R., Overaanbod en vraag in de kwartaire sector, Rijswijk, 1982, blz. 61 e.v.

Naast een verminderen van het aanbod kan -volgens Goudriaan 1) - worden gedacht aan maatregelen om de vraag te verruimen en aan verkorting van de gemiddelde arbeidsduur per persoon. Gelet op de financieel-economische moeilijkheden bij de overheid zijn maatregelen ter verruiming van de vraag vooralsnog niet haalbaar. Wat de groene sector betreft, is het de vraag of deeltijdarbeid mogelijk is gezien de aard van de werkzaamheden, de grootte van de beheerseenheden, de diversiteit van het groenareaal en de verschillende daarbij betrokken eigenaars- en beheerderscategorieën. Van verkorting van de arbeidsduur in combinatie met een verlaging van het inkomen is waarschijnlijk wel enig effect op de werkgelegenheid in de groene sector te verwachten, te meer omdat deze sector niet zozeer kapitaals- maar arbeidsintensief is. Bij de beoordeling van dit effect dient men niet alleen te letten op de kwantitatieve maar ook op de kwalitatieve aspecten zoals de scholingsgraad.

Aan de genoemde mogelijkheden zitten voor- en nadelen. Een volledige werkgelegenheid voor alle voor de groene sector opgeleiden zal zeker op korte termijn financieel gezien niet haalbaar zijn. Beperking van het omvangrijke aanbod en/of verruiming van de vraag zijn moeilijk te realiseren. Om de groeiende discrepantie tussen vraag en aanbod in de groene sector echter niet al te groot te laten worden, kan alleen van ingrijpende maatregelen een reële bijdrage worden verwacht.

1) Goudriaan, R., Overaanbod en vraag in de kwartaire sector, Rijswijk, 1982, blz. 61 e.v.

Bijlage I. Vragenlijst (in verkorte vorm)

A. Gemeenten, eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen

1. Oppervlakte in eigendom en/of beheer

- a. Beplantingen in 1975 en 1980; verwachting 1985
- b. Bossen " " " " " "
- c. Natuurterreinen " " " " "

2. Uitvoering werkzaamheden (globalé typering) in 1975 en 1980; verwachting 1985

- a. Al het werk met eigen personeel) in beplantingen
- b. De helft of meer van het werk met eigen personeel) en/of bossen
- c. De helft of meer van het werk uitbesteed aan derden) en/of natuurter-
- d. Al het werk uitbesteed aan derden) reinen

3. Werkachterstand afgelopen vijf jaar in:

- a. beplantingen : neen / ja weinig / ja veel
- b. bossen : " " "
- c. natuurterreinen : " " "

B. Gemeenten, eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen, hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven, inlands rondhouthandelaren

4. Personeelsbestand in 1975 en 1980; verwachting 1985

- a. bedrijfsleiders)
- b. werkleiders)
- c. uitvoerend vast personeel werkzaam in)
 - beplantingen) aantal personen
 - bossen) waarvan
 - natuurterreinen) 60 jaar of ouder
 - beplantingen/bossen/natuurterreinen)
- d. overig personeel)
- e. uitvoerend los personeel)

Bijlage 2. Litteratuur

- Berger, E.P. : Bedrijfsuitkomsten in de Nederlandse particuliere bosbouw over 1980, LEI-publikatie 5.71, Den Haag, 1982
- Goudriaan, R. : Overaanbod en vraag in de kwartaire sector, Rijswijk, 1982
- Huurne, A.G. ter en A.M.C. Vissers : Jeugdwerkloosheid, in: Economisch Statistische Berichten, 1982, blz. 1211-1213
- Kampfraath, A.A. : Commissie Onderzoek Terreinen Staatsbosbeheer, Austerlitz, 1975
- Linden, P. van der en C.J.M. Spierings : De potentiële werkgelegenheid in het onderhoud van bossen en natuurterreinen in Overijssel, Mededeling 179, Den Haag, 1977
- Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk : Wij kunnen er werk van maken! Rijswijk, 1980
- Ministerie van Sociale Zaken : Jaarverslag Arbeidsmarkt 1980, Den Haag, 1981
- Min.v.Soc.Zaken en Werkgeheid : Sociale Werkvoorziening 1980, Den Haag 1982
- Nota Landelijke Gebieden : Den Haag 1979
- Sandt, M.A.J. van der en J.D. Dorgelo : De bosarbeiders in Nederland, LEI-rapport 396, Den Haag, 1962
- Schulz, P.R. en G. van Tol : Aanleg en beheer van bos en beplantingen, Wageningen, 1981
- Spierings, C.J.M. en G.H. Wolsink : Het personeelsbestand in dienst bij eigenaren en beheerders (excl. gemeenten) van bossen en natuurterreinen, LEI-publikatie 2.85, Den Haag, 1976
- Spierings, C.J.M. en L. Tjoonk : Het gemeentelijk personeelsbestand in de groene sector, LEI-publikatie 2.88, Den Haag, 1976
- Spierings, C.J.M. en J.F. Vos : Het personeelsbestand van hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven, LEI-publikatie 2.94, Den Haag, 1977
- Spierings, C.J.M. en P.C. Wedemeier : Het personeelsbestand van inlands rondhouthandelaren, LEI-publikatie 2.95, Den Haag, 1977
- Spierings, C.J.M. en C.M. van Elk : Werknemers in de groene sector: hun kijk op werk en beroep, LEI-publikatie 2.104, Den Haag, 1977
- Spierings, C.J.M. en P.C. Wedemeier : Het werktuigen- en machinepark in de groene sector, LEI-publikatie 2.111, Den Haag, 1978
- Spierings, C.J.M. : Het personeelsbestand in de groene sector: een vooruitblik tot 1985, LEI-publikatie 2.112, Den Haag, 1978
- Spierings, C.J.M. : De huidige en toekomstige werkgelegenheid in de groene sector, LEI-publikatie 2.118, Den Haag, 1978
- Spierings, C.J.M. : Achterstallig onderhoud in bossen en natuurterreinen, LEI-publikatie 2.129, Den Haag, 1979

Bijlage 2 (vervolg)

Structuurschema Natuur- en Landschapsbehoud, Den Haag, 1981

Structuurschema Openluchtrecreatie, Den Haag, 1981

Wetenschappelijke Raad voor : De quartaire sector: maatschappelijke behoeften
het Regeringsbeleid en werkgelegenheid, Den Haag, 1979

Wetenschappelijke Raad voor : Beleidsgerichte toekomstverkenning,
het Regeringsbeleid Den Haag, 1980

